

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 53

София, срѣда, 14 мартъ

1928 г.

55. заседание

Вторникъ, 13 мартъ 1928 година

(Открито отъ подпредседателя В. Димчевъ, въ 16 ч. 37 м.)

Председателстващъ В. Димчевъ: (Звъни) Обявявамъ заседанието за открито. Има нужното число присъстващи, за да бъде заседанието законово.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Мито Аврамчовъ, Хафузъ Садъкъ Алиевъ, Никола Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Никола Аретовъ, Христо К. Баевъ, Христо Баранчевъ, Рангелъ Барбанакъ, Иванъ Бомбевъ, Стефанъ Бояджиевъ, Димитъръ Бърсевъ, Добри Витановъ, Никола Владовъ, Юсенинъ х. Галибовъ, Кимонъ Георгиевъ, Стойчо Георгиевъ, Страшимиръ Георгиевъ, Мехмедали Герай, Георги Данковъ, Владимиръ Димитровъ, Добри Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Василъ Драгановъ, Георги Драгичевъ, Димитъръ Дрънски, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Борисъ Ефтимовъ, Георги Енчевъ, Георги Желъзковъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Стано Златевъ, Димитъръ Ивановъ II, Савчо Ивановъ, Иванъ Казанджиевъ, Левъ Кацковъ, Коло Кожакчиевъ, Кънчо Кънчевъ, Стоянъ Кърлевъ, Иванъ Лъкарски, Димитъръ Мангровъ, Тончо Мечкарски, Добри Митевъ, Димитъръ Нейковъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Стоянъ Омарчевски, Петъръ Папайстовъ, Малинъ Паневъ, Кръстю Настуховъ, х. Георги х. Петковъ, Първанъ Първановъ, Александъръ Радоловъ, Христо Рашиковъ, Мехмедъ Алиевъ Салиевъ, Георги Семерджиевъ, Пандо Сидовъ, Кирилъ Славовъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Димитъръ Стефановъ, Стефанъ Г. Стефановъ, Таско Стоилковъ, Христо Стояновъ, Желю Тончевъ, Недѣлко Топаловъ, Александъръ Хитриловъ, Борисъ Христовъ, Цвѣтко Цвѣтковъ, Петъръ Цуцумановъ, Ангелъ Ченгилевъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Маринъ Шиваровъ, Георги Юртовъ, Димитъръ Яневъ, Сотиръ Яневъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ, че бюро на Събранието е разрешило отпущъ на следните народни представители:

На г. Георги Желъзковъ — 4 дни;

На г. Хафузъ Садъкъ Алиевъ — 3 дни;

На г. Борисъ Ефтимовъ — 3 дни;

На г. Мехмедали Герай — 2 дни;

На г. Димитъръ Мишайковъ — 3 дни;

На г. Мехмедъ Алиевъ Салиевъ — 3 дни;

На г. Георги Семерджиевъ — 3 дни;

На г. Александъръ Хитриловъ — 1 денъ;

На г. х. Георги х. Петковъ — 3 дни;

На г. Маринъ Шиваровъ — 1 денъ;

На г. Георги Драгичевъ — 3 дни;

На г. Драгомиръ Апостоловъ — 1 денъ;

На г. Димитъръ Дрънски — 2 дни;

На г. Мито Аврамчовъ — 3 дни;

На г. Желю Тончевъ — 4 дни, и

На г. Кънчо Кънчевъ — 3 дни.

Освещъ това, народниятъ представителъ г. Хюсенинъ х. Галибовъ, който се е ползувалъ досега съ 25 дни отпущъ, моли да му се разреши още 3 дни отпущъ. Конто съгласни да му се разреши исканиятъ отпущъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Съобщавамъ на Събранието, че отъ Министерството на Финансите е постъпило предложение за одобрение сно-

годбата, сключена въ Женева на 9 декември 1927 г., между българския и гръцкия министъръ на финансите за уреждане задълженията между България и Гърция, произхождащи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноември 1919 г. за свободата на емиграцията на малцинствата. (Вж. прил. Т. I, № 68)

Отъ същото министерство също така е постъпили законопроектъ за освобождаване гаранциите на отчетниците, служили при Радомирското околийско управление и при Врачанското окръжно акцизно управление, при първото до 7 декември 1917 г., а при второто до 30 септември 1923 г. включително, зданятия на конто управления съ били опожарени отъ пожаритъ, станали на 7 декември 1917 г. и 30 септември 1923 г. (Вж. прил. Т. I, № 69)

Ще се раздадатъ на г. г. народните представители и ще се поставятъ на реда си на дневенъ редъ за разглеждане.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

Първата точка е трето четене законопроекта за допълнение на чл. 33 отъ закона за заселване бѣжанците и обезпечаване поминѣка имъ.

Моля г. секретари да го прочете.

Секретаръ Г. Кръстевъ (д. ст): (Прочита законопроекта изцѣло, безъ измѣнение)

Председателстващъ В. Димчевъ: Конто приематъ на трето четене законопроекта за допълнение на чл. 33 отъ закона за заселване бѣжанците и обезпечаване поминѣка имъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема. (Вж. прил. Т. II, № 42)

Пристъпваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — одобрение предложението за одобрение подписания въ Ангора договоръ съ турската република.

Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Понеже г. министърътъ на външните работи е вече пристигналъ, но днесъ не ще може да присѣтствува тукъ, а нѣкъ въпросътъ е отъ негово ведомство, моля, да се пререди дневниятъ редъ, като се пристъпи къмъ разглеждане следващата точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за гражданското сѣдопроизводство.

Председателстващъ В. Димчевъ: Конто приематъ да бъде прередиъ дневниятъ редъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ третата точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по първото четене на законопроекта за гражданското сѣдопроизводство.

Има думата народниятъ представителъ г. Величко Кознички.

В. Кознички (нар. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предъ насъ стои законопроектътъ за граж-

данската процедура, единъ законопроектъ отъ особена важностъ, по който нѣма мѣсто за никакво партизанство, за никаква демагогия. Всичкото ни внимание трѣбва да бъде обърнато къмъ това, да се създаде нѣщо по-съвършено, нѣщо по-трайно, което да отговаря на изискванията на времето, на правното чувство на българския народъ за едно добро и бързо правораздаване.

Г. министърътъ на правосъдието не ни указа досега лицата, които сѫ взели участие въ състава на комисията, която е изработила този законопроектъ. Въ всѣки случай, това е една огромна работа и желателно е да знаемъ кои сѫ тѣзи лица, които сѫ подпомогнали министра въ създаването на това голѣмо и добро дѣло, ще кажа азъ. Нужно е за Парламента, нужно е и за българския народъ да знае участвували ли сѫ въ изработването на този законопроектъ представители на висшата съдебна властъ, представители на адвокатското съсловие, имало ли е възможностъ да се взематъ тѣхнитѣ мнения, е ли този трудъ резултатъ на едно по-малко или едно по-продължително време. Да се знае всичко това е отъ особена важностъ. Авторитетътъ на лицата, които сѫ взели участие въ създаването на законопроекта, важи за насъ, важи за цѣлия български народъ. Известни правилници, известни законоведци, взели участие въ създаването му, създаватъ авторитетъ и на самия законопроектъ. Желателно бѣше г. министърътъ на правосъдието, както това е бивало по-рано, да представи на българското общество законопроекта за изучаване много по-отрано, за да могатъ българскитѣ правници, съдии, адвокати и др. да се произнесатъ по него, да кажатъ своята авторитетна дума. Това щѣше да има значение и за насъ тукъ, въ Парламента, да можемъ, когато разискваме по този законопроектъ, да си послужимъ съ всичкитѣ онѣзи бележки за и противъ, които сѫ направени по него. За голѣмо съжаление ние нѣмаме това. Но ако това не е станало и ако за това, може би, има нѣкои извинителни причини, г. министърътъ на правосъдието ще ни ги каже. Азъ бихъ желалъ тоя законопроектъ да не се узаконява така бързо отъ Парламента, почитаемиятъ г. министъръ на правосъдието да не си задава тази задача, да не кажа амбиция, щото безусловно, набързо да бѣде прокаранъ законопроектътъ презъ Парламента, да се направи законъ. Нека по него се изкажатъ всички желаещи въ Парламента на първо, на второ и на трето четене, нека станатъ по-продължителни проучвания въ комисията, нека станатъ дебати по него тамъ, нека се чуятъ мненията на мнозина; и само следъ такова обстойно, продължително проучване на тоя законопроектъ, макаръ и да има добри страни, да стане законъ, защото само така той ще бѣде съвършенъ и ще отговори на нуждитѣ на времето, въ което ние живѣемъ.

Г. г. народни представители! Нужно бѣше да имаме единъ новъ законъ за гражданската процедура. Това ви се казва отъ г. министъръ на правосъдието въ мотивитѣ, съ които внесе законопроекта. Но това и безъ да бѣше казано тамъ ние, които боравимъ съ гражданската процедура отъ известни години насамъ, не може да не сме съгледали много непълноти, неясности и нуждата отъ известни допълнения тукъ-таме. И понеже сѫ станали толкова измѣнения и допълнения, повече отъ 20, презъ разни времена, при разни условия отъ разни министри, има едно голѣмо различие въ гражданската процедура, затова законътъ за гражданското съдопроизводство трѣбваше да се преработи, да се създаде нѣщо по-съвършено. Дали г. министърътъ на правосъдието съ ония, които сѫ го подпомагали да направи този законопроектъ, е достигналъ тази целъ или не, това бъдещето ще покаже, тогава когато този законопроектъ бѣде приложенъ като законъ.

Всички г. г. оратори, които говориха преди мене, се изказаха въ тоя смисълъ, че у насъ правораздаването върви много бавно, че има нужда отъ едно по-бързо правораздаване, че интереситѣ на хората страдатъ отъ бавното правораздаване. Всички желаятъ сега съ новия законопроектъ това да се поправи въ смисълъ, щото правораздаването да става бързо.

Азъ ще обърна вниманието и на почитаемото народно представителство върху следното. Трѣбва да се прави едно голѣмо различие между бързината при раздаването по углавнитѣ дѣла и при правораздаването по гражданскитѣ дѣла. По углавнитѣ дѣла бързината въ правораздаването трѣбва да бѣде голѣма, всѣко едно престѣпление трѣбва навреме да бѣде наказано, престѣпникътъ трѣбва да бѣде навреме заловенъ и наказанъ за възмездие на обществото и за удовлетворение на пострадалитѣ, защото, раздадено правосъдието по углавни дѣла късно, нѣма онова значение,

както каза единъ отъ ораторитѣ тукъ; дадено следъ 10—15—20 години, то губи своето значение. При углавнитѣ дѣла трѣбва да се действа бързо. Но по гражданскитѣ процеси, азъ мисля, че преди всичко ние трѣбва да мислимъ за доброто, за истинско, за вѣрно правосъдие, което да не се раздава съ такава голѣма бързина и да се правятъ фатални грѣшки за странитѣ. Бързина трѣбва да има и тукъ, но тая бързина не трѣбва да отива до тая степенъ, както се казва тукъ, щото на всѣка цена въ една година едно дѣло да минело презъ тритѣ инстанции. Ако не се даде възможностъ на съдиитѣ се да представятъ и да посочатъ доказателствата си, да се обяснятъ добре предъ съда, особено дотогава, докогато хората още не сѫ опознали закона и не го знаятъ добре, пъкъ-даже и да го знаятъ добре, могатъ да се издаватъ отъ съдилищата погрѣшни решения. Трѣбва да се гледа крайниятъ резултатъ — да се издаде правилно решение, съобразно съ закона, а не бързо решение, което ще бѣде погрѣшно, фатално за една отъ странитѣ. Затова азъ искамъ да подчертая тая мисль предъ васъ: бързината въ правораздаването трѣбва да има преди всичко предъ видъ добро правосъдие, и това правосъдие да бѣде раздавано правилно. Нѣкому е отнѣтъ имотъ; по-добре е да го има следъ две години, следъ три години, ще кажа азъ и следъ петъ години, но да има този имотъ, отъ колкото при една голѣма бързина на правосъдието да го изгуби, когато има право да го има.

Каза се тукъ, че нашитѣ съдилища сѫ обременени съ множество дѣла. Най-много е обремененъ Върховниятъ касационенъ съдъ, следъ тоза вървятъ апелативнитѣ и окръжнитѣ съдилища, а мировитѣ съдилища не сѫ толкова много претрупани съ дѣла. Обременени сѫ така сѣщо и изпълнителнитѣ участъци, и затова трѣбва да се взематъ мѣрки, колкото се може по-навреме, справедливо и законно да бѣдатъ изпълнявани съдебнитѣ решения.

Като една отъ мѣрките, която се посочи тукъ предъ васъ, бѣше и тази да се увеличатъ отдѣленията на Върховния касационенъ съдъ — за известно време, бихъ казалъ азъ — докато се свършатъ сега висящитѣ дѣла. Но фискални съображения може да не позволятъ създаването на нови отдѣления при Върховния касационенъ съдъ. Ще се съглася и азъ, че при сегашния бюджетъ на Върховния касационенъ съдъ могатъ да бѣдатъ увеличени отдѣленията му, като се намалатъ съставитѣ имъ. Досега всѣко отдѣление има съставъ отъ петъ съдии, който може да бѣде намаленъ на трима. Ще кажете защо? Ние знаемъ отъ опитъ, че съдията-докладчикъ е главно този, който разрешава дѣлото, особено по фактическата му частъ: той е, който се рови въ даденото му за докладъ дѣло; той изучава всичкитѣ данни по него; той обявява на своитѣ другари това или онова мнение; неговитѣ другари само въ рѣдки случаи ще въззватъ въ подробности, да пренесатъ това или онова доказателство, дали тѣхнитѣ другарь-докладчикъ правилно имъ докладва. Обикновено другитѣ съдии взематъ участие по юридическитѣ въпроси, които изникватъ по всѣко едно дѣло. Разрешаването на юридическитѣ въпроси, мене ми се струва, може да стане отъ едно отдѣление отъ трима съдии. Ако стане това намаление на съставитѣ, ще имаме нѣколко отдѣления повече въ Върховния касационенъ съдъ и можемъ да се надѣваме въ по-скоро време да се свършатъ висящитѣ дѣла. Това е едно събитие, да можете да изискате сега отъ Върховния касационенъ съдъ да се насрочи едно дѣло по-рано. Отъ редъ години стоятъ дѣла ненасрочани, интереситѣ на хората страдатъ, оплаквания има отъ всички страни. Сега само въ изключителни случаи може да стане пререждане на едно дѣло, като за целта трѣбва да се подаде заявление, да се посочатъ доказателства, да се убеди председателя на отдѣлението, че е необходимо да се пререди дѣлото. Сега има дѣла, които отъ 2—3 години стоятъ ненасрочени и съдиитѣ чакатъ. Ако стане увеличение на отдѣленията при Върховния касационенъ съдъ, за каквото азъ говоря, може да се дойде до едно засилване на работата въ този съдъ и по-скоро да се свършатъ висящитѣ дѣла.

Г. г. народни представители! Тукъ се изказва една мисль, че по гражданскитѣ дѣла въ Върховния касационенъ съдъ не би трѣбвало да има прокурори, че прокуроритѣ трѣбвало да се зачеркнатъ и да се направятъ съдии.

Азъ мисля, че това не трѣбва да се приема. Понеже Върховниятъ касационенъ съдъ е вече последната инстанция, нужно е да има и едно незаинтересовано лице, ще жака азъ, тамъ, каквѣто е прокурорътъ, като представител на правната мисль, нека го кажемъ, който незаинтересованъ отъ едната и другата страна, изучилъ дѣлото добре и по фактическата и по юридическата му частъ, да изказва своето авторитетно мнение, което ще има влияние и значение и за

сждещитъ се, и за самитъ сждии, които въ последствие ще се произнасятъ по дѣлото.

Така щото, бихъ желалъ — ако почитаемииятъ министъръ на правосъдието би се заемъ съ такава една реформа — да изключи прокуроритъ на отдѣленията отъ съставитъ на сждилищата, да ги остави да си бждатъ прокурори така, както сж и сега.

Г. г. народни представители! Трѣбва да констатираме, че нашитъ сждии сж задължени да работятъ много. Министерството на правосъдието, като вижда, че има толковъ много натрупани дѣла, постоянно иска отъ сждитъ работа, иска да се даватъ отчети всѣки месецъ, за да се види, че голѣмъ брой дѣла сж свършени.

Тази мѣрка на Министерството на правосъдието е похвална. Но министерството трѣбва да има предъ видъ възможно ли е всичко това, възможно ли е такъвъ голѣмъ брой дѣла да се гледатъ, да се решаватъ, и да се решаватъ добре, въобще да се раздава добро правосъдие? Нашитъ сждии сж претрупани съ работа: тѣ трѣбва да пишатъ, да решаватъ, да участвуватъ въ разпоредителни заседания, въ сждени заседания, да изслушватъ странитъ и пр. Това е една огромна работа.

Като имате предъ видъ, че нѣкои отъ сждитъ сж вече такива отъ нѣколко десетки години — преминали сж следователно единъ дълъгъ периодъ на една трудна и уморителна работа — че това е повлияло на тѣхното здравословно състояние, вие ще се съгласите, че това сж хора не само въ една напреднала възраст, но и хора вече здравословно отслабнали. Ето защо, не би трѣбвало Министерството на правосъдието да прави тѣзи упреци, не, но тѣзи въисквания, които се правятъ сега: натрупанитъ дѣла въ сждилищата да се разглеждатъ отъ ранна сутринъ до късна вечеръ и да иска какъ и какъ дѣлата да се разглеждатъ. Не е въпросъ само да се иска толковъ много дѣла да бждатъ разглеждани, но трѣбва да се види какъ всичко това е свършено, какъ сж решени дѣлата и тѣзи, които решаватъ, иматъ ли достатъчно време, за да преценятъ всичко и да се произнесатъ правилно. Тамъ е цѣлиятъ въпросъ.

Ето защо, дохождамъ на онази мисль, която изказахъ по-рано — че дѣлата, особено гражданскитъ, не трѣбва непремѣнно да се иска да се разрешаватъ съ такава бързина, за да не ставатъ нѣкои грѣшки, каквито, за голѣмо съжаление, ставатъ, безъ това да се желае отъ тѣзи, които решаватъ дѣлата.

За бавенето на дѣлата въ сждилищата — особено въ сждилищата, където се решаватъ по сжщество — има и друга една причина. Това е огромната работа на секретаритъ на сждилищата. Тѣ сж претрупани съ много работа; всѣки единъ отъ тѣхъ трѣбва цѣль денъ да слуша странитъ, да пише опредѣленията, показанията на свидетелитъ, на вещитъ лица. А презъ единъ окръженъ сждъ могатъ да минатъ 20—30 и даже повече дѣла на день. Секретаритъ на сжда, следъ като отъ сутринъ до вечеръ е слушалъ и вземалъ своитъ бележки, трѣбва следъ това да се оттегли да пише протоколитъ. Той нѣма физическа възможность да стори това, защото, ако не на другия день, то на третия день трѣбва да бжде пакъ въ заседание. Така на секретаритъ на сждилищата се натрупва огромнъ материалъ и тѣ съ месеци наредъ не могатъ да напишатъ протоколитъ, въпреки добрата воля на тѣзи добри служители на правосъдието, защото нѣматъ възможность да направятъ това. Успѣватъ да свършатъ работата си оиѣзи, които иматъ дългогодишна опитность и могатъ да схвататъ веднага най-сжщественото, или оиѣзи, които сж стенографи.

Нуждно е, споредъ менъ, преди всичко, тѣзи служители на държавата да бждатъ по-добре възнаградени и да не се отрупуватъ, ще кажа и азъ, съ голѣма работа, поради което често пѣти се правятъ голѣми грѣшки, защото, като се пишатъ протоколитъ следъ време, много нѣщо се забравя и много нѣщо се притура.

Следъ тѣзи нѣколко бележки, г. г. народни представители, които направихъ по законопроекта, азъ ще се спра специално само на нѣколко члена отъ него, защото е немислимо да ви говоря поотдѣлно за всѣки членъ, макаръ че по всѣки единъ членъ може да се каже нѣщо за или противъ. Азъ ще се спра, както казахъ, само на нѣколко члена, и ще обърна благосклонното ви внимание, а особено и специално на г. министра на правосъдието, както и на господата, които влизатъ въ комисията по Министерството на правосъдието, за да си взематъ бележки отъ това, което ще кажа азъ и, ако е възможно, да го уважатъ.

Г. г. народни представители! Съгласно чл. 37 отъ законопроекта, мировиятъ сждия, когато издава окончателни решения — такива, които не подлежатъ на обжалване апелативно или касационно — не пише мотиви къмъ тѣхъ. Значи мировиятъ сждия чете само резолюцията, но не е задълженъ да пише мотиви, какви съображения е ималъ, за да издаде това решение. Законопроектътъ казва, че трѣбва да имаме довѣрие на сждията; щомъ даваме това голѣмо довѣрие на мировия сждия — да реши едно дѣло, безъ да се обжалва решението му — трѣбва и да не го задължаваме да пише мотивитъ.

Азъ съмъ противъ това постановление, желая да се пишатъ мотиви къмъ решенията, макаръ решенията да не подлежатъ на никакво обжалване. И ще ви кажа защо. Нашитъ мирови сждии сж млади хора, много деятельни, устрѣни въ своята работа и могатъ да пишатъ мотиви къмъ решенията. Това е въ тѣхенъ личенъ интересъ като сждии, като правораздавачи. Дветъ страни сж се отнесли до мировия сждия, защото спорятъ по известенъ въпросъ. И едната и другата страна претендиратъ че сж прави. Но мировиятъ сждия не може да реши дѣлото въ полза на едната или на другата страна, както той разбира. Въ всѣки случай едната страна по дѣлото ще остане недоволна. Тази недоволна страна за себе си ще иска да знае, защо дѣлото се е решило противъ нея, какви съображения сж диктували на сждията да издаде такова решение, когато, споредъ нея, тя е била права. За да бжде тази страна задоволена, за да се убеди тя, че сждията е ималъ сериозни съображения, които сж го докарвали до този резултатъ, а не до противния, тя трѣбва да види съображенията.

Но тѣзи мотиви на сждията сж необходими и за общественъ контролъ. Всѣки единъ, който би се интересувалъ отъ известенъ процесъ, макаръ и да бжде той малкъ — а тия процеси сж много — ще може да види, да знае и прецени. Това е, по моему схващане, преди всичко въ интересъ на сждията, а после въ интересъ на сждещитъ се и на обществото. Мотивитъ ще бждатъ кратки, тѣ нѣма да бждатъ кой знае какви, не ще се замесли работата, ако сждията съ нѣколко реда даде една мотивировка, за да се знае какъ е дошелъ до това убеждение, кои съображения сж го накарвали да реши така, а не иначе.

Г. г. народни представители! Тукъ се изказа едно мнение, благосклонно внимание на чл. 44 отъ законопроекта. Споредъ него издаденото отъ първата инстанция, отъ мировия сждия, решение, ако се потвърди отъ окръжния сждъ, не се пишатъ допълнително мотиви, окръжниятъ сждъ казва, че по сжщитъ мотиви, по които мировиятъ сждия е решилъ дѣлото, и той го решава. И тукъ нѣма да се съглася съ проекта; и само съ нѣколко думи ще ви кажа защо.

Пакъ въ интереса на самитъ сждилища е да се пишатъ мотиви, за да се отстранятъ каквито и да е съмнения, за да не се каже, че нѣкой не е искалъ да реши друго, че да отмени решението на мировия сждия, понеже е трѣбвало да пише мотиви, а защото това е една продължителна работа, че сждътъ е претрупанъ съ работа и т. н. И понеже такива нарекания и обвинения може да сжществуватъ — забележете, че има разни страни, които се явяватъ и може да има всевъзможни обвинения въ това направление — за да се отстрани обвинението, че окръжниятъ сждъ потвърждава решението на мировия сждия само за да не пише други мотиви, трѣбва да оставимъ и окръжния сждъ да пише мотиви. Ама че той щѣлъ горе-долу да перефразира мотивитъ на мировия сждия — нищо отъ това. Наистина, създава се малко по-голѣма работа, но въ всѣки случай по-добре е, нека този трудъ да се положи, за да бждатъ гарантирани странитъ и отстранени всѣкакви обвинения, които може да дойдатъ отъ заинтересованитъ страни.

Г. г. народни представители! Тукъ се изказа едно мнение, решенията на мировия сждия, които, както бѣше досега, бѣха окончателни, и подлежаха само на касационно обжалване, за въ бждеще пакъ да подлежатъ на касационно обжалване. Проектътъ предвижда да подлежатъ на апелативно обжалване. Азъ сподѣлямъ мнението на проекта, което е по-правилно: и решенията за спорове до 3.000 л. да подлежатъ на апелативно обжалване. По сж гарантирани странитъ, когато ще има две инстанции по сжщество, отколкото, когато има само една инстанция по сжщество. Това е повече въ интереса на самитъ страни и въ интереса на сждията. Ето защо мнението, което се изказа отъ преговорившия, че трѣбва да се запази сжщото положение, както е било досега, т. е., издаденитъ окончателни решения

на мировия съдия да подлежат само на касационно обжалване, с неспиремливо. То трябва да отстъпи мястото предъ решението, което се посочва въ проекта — да подлежат на апелативно обжалване, т. е. да се разглеждат споровете още един път на същество от по-горната инстанция.

Нека да ви отбележа, че въведенното, което се прави въ проекта, щото за всички некове надъ 3,000 л. винаги следъ поднесе на писца да има и поднесе на адвокатъ, с една добра мърка. Да не се счита това отъ някои като фаворизация на адвокатитъ, да не се счита, че странитъ непременно се пращатъ при адвокатитъ, и тогава, когато биха могли сами да си свършатъ работата. Не. Законопроектътъ въ това отношение прави изключение за юриститъ, които не сѫ адвокати, защото се предполага, че тѣ като юристи, макаръ и не адвокати, иматъ достатъчно юридически познания, за да могатъ сами да си напишатъ книгата и да не направятъ фатални за себе си грѣшки.

Хубаво е, споредъ мене, това положение въ законопроекта, по силата на което странитъ се пращатъ при адвокатъ — който, предполага се, владѣе добре правната материя — за да изучи той основно каузата на страната и даде една правническа насока, и, не кажа азъ, да поеме една отговорностъ съ поднеса си, че това, което е писалъ, е право, с резултатъ на дѣло, на продължително обжалване и че то е съгласно съ неговитъ правни разбирания. Може туй ново положение да бѣде мѣтко първоначално за странитъ, но тѣ ще се убедятъ, че действително така е по-добре да се постави, защото единъ адвокатъ добросъвестенъ, който разбира отъ своята работа, никога нѣма да отиде да укажи клиентъ си да заведе едно дѣло, единъ искъ неправиленъ, единъ искъ, който, явно е, че ще бѣде отхвърленъ, нѣма да го укажи да заведе такъвъ искъ само отъ любовъ къмъ изкуството, колкото да има работа. Азъ бихъ желалъ да въвеждамъ, че такива адвокати нѣма — а и не трябва да има — и че адвокатитъ ще подписватъ само тия книги, дето, споредъ тѣхнитъ разбирания, странитъ иматъ право.

Напоследъкъ бѣше усвоена една практика въ съдилищата, да не се прави никакъвъ докладъ. Съ чл. 151 отъ законопроекта съдинитъ сега се задължаватъ да правятъ докладъ даже и тогава, когато странитъ заявятъ, че докладътъ имъ е известенъ. Нѣма никой, ми се струва, отъ г. г. съдинитъ да се ечетъ обиденъ отъ това постановление въ проекта на г. министра на правосъдието, нито отъ обясненията, които азъ, като народенъ представителъ, бихъ далъ по този въпросъ.

Задължението за съдинитъ, което предвижда чл. 151 отъ законопроекта, споредъ мене, трябва да остане; то е една добра мърка. Г. г. народни представители! Ние уважаваме и почитаме нашитъ съдии, прекланяме се безропотно предъ тѣхнитъ авторитетни решения, щомъ тѣ минаватъ и последната инстанция, но ние сме все пакъ хора, и грѣшки винаги може да има. Нека контролътъ и за странитъ и за обществото бѣде по-добре упражненъ; нека странитъ и обществото знаятъ, че този, който докладва дѣлото, го е изучилъ, защото странитъ вѣждатъ отъ доклада, че той го е челъ, че си е взелъ добри бележки, че знае всички доказателства по дѣлото и че нѣма да ги учи впоследствие; нека и странитъ, и обществото да знаятъ, че другаритъ му съдии отъ състава на съда ще слушатъ това, което се изнася отъ докладчика. Нека тая гаранция съществува, защото нито странитъ, нито някой другъ може да надникне въ съвещателната зала при съвещанията на съда. И, както ви казахъ, при тая уморителна и продължителна работа, каквато иматъ нашитъ съдии, може би някога, въ рѣдки случаи, да се случи да се разглежда едно дѣло отъ съда недобре изучено, недобре докладвано и даже недобре решено. Никой да не се счита обиденъ отъ това постановление въ законопроекта! Всичкитъ ми уважения и почитания къмъ нашитъ добри, разумни и трудолюбиви съдии, но нека си бѣдемъ маясно и нека всѣки знае добре своята работа.

Едно отъ възраженията противъ тая наредба на г. министра на правосъдието, тъй както то се оформи отъ единъ отъ прѣдговорившитъ, бѣше това, че се отнема, губи се много време съ доклада.

Г. г. народни представители! Това е едно погрѣшно схващане. Азъ пакъ оставамъ на онова първоначално становище, което казахъ: мене не интересува повече доброто правосъдие; нека бѣде малко забавено, но да бѣде добро, да бѣде истинско правосъдие. Ако азъ имамъ право — да го ползва, а не да го изгубя, какво може би някога това е ставало. Въ същностъ колко време се отнема съ единъ докладъ? Тия е една дребна работа. Докладчикътъ нѣма да

чете книга по книга, документъ по документъ, показванията на свидетелитъ и пр.; той ще излѣзе, както е казано въ законопроекта, или съ писменъ докладъ, докладъ написанъ, или ще поясни обстоятелствата по дѣлото, за да видятъ и да разбератъ странитъ, че е изучилъ дѣлото.

Друго едно отъ възраженията противъ тая наредба бѣше и това, че докладътъ се явява излишенъ, защото, когато се обясняватъ странитъ, даже и съдинитъ да не сѫ чули доклада по дѣлото, тѣ отъ обясненията на странитъ ще го разбератъ и ще го проучатъ. Това е, г-да, едно погрѣшно схващане, защото всѣка една отъ странитъ вѣди своята кауза отъ свое гледище, излага своитъ схващания по обстоятелствата на дѣлото и пренесява доказателствата така, както тя си желае и иска. Това не е докладъ. При обясненията на странитъ по дѣлото, ние имаме две противоположни схващания — схващанията на едната и на другата страна.

Ето защо тия две възражения, които се направиха противъ тая наредба — едно, че се отнема много време съ доклада, и второто, че докладътъ щѣлъ да бѣде заместенъ отъ обясненията, които даватъ странитъ по дѣлото, повдигнатитъ на странитъ или тѣ лично — азъ намирамъ, че сѫ възражения, които не могатъ да се приематъ. Тѣ сѫ слаби и не оборватъ здравето становище, на което е застаналъ г. министърътъ на правосъдието. Прочее, азъ моля г. министъра, както и г. г. членове на комисията, да поддържатъ това становище и да не приематъ друго.

Г. г. народни представители! Понеже става дума за забавяне на дѣлата, нека да ви спомена и за друга една причина на това забавяне. Много начесто дѣлата се отлагатъ, защото кметоветъ, по една или друга причина, било че сѫ въ близки, приятелски или роднински отношения съ странитъ, забавятъ връчването на призовкитъ или неправилно ямъ ги връчватъ, за да се отложи дѣлото. Затова се предвижда глоба. Съдятъ чете опредѣление, съ което респективниятъ кметъ се наказва съ глоба до 500 л. Тая глоба е свършено нищожна по отношение на пакостта, която се прави на странитъ. Има дѣла отъ много крупенъ материаленъ интересъ, може би за стотици хиляди или милиони лева; какво значи за заинтересованата страна, за да отложи едно дѣло, да даде на заинтересованиятъ кметъ 500 л., да да не връчи призовката или за да я връчи неправилно? Тази глоба, такава малка, каквато е, не оказва ефикасно действие.

Азъ бихъ желалъ въ комисията тая глоба да се увеличи чувствително, като се предостави на съда, който решава дѣлото, да се движи въ едни рамки, по-големи или по-малки, съобразно вината, отговорността на надлежното длъжностно лице, съобразно размѣра на иска и съобразно пакостта, която се прави на страната или на странитъ съ отлагане на дѣлото. И, увѣрявамъ ви, ако се постави една по-чувствителна глоба, която ще се знае отъ заинтересованиятъ лице, които раздаватъ призовкитъ, отлагането на дѣлата нѣма така лесно да става, защото рѣдко ще бѣдатъ ония, които да даватъ по хиляди лева на кмета, за да способствува да се отложи дѣлото. Добросъвестниятъ кметъ, който изпълнява своитъ обязанности както се следва, който не служи на интереситъ на тая или оная страна, нѣма защо да се бон, че е предвидена една голяма глоба — да кажемъ отъ нѣколко хиляди лева — за невръчване на призовкитъ. Той знае, че щомъ получи призовкитъ, трябва да си изпълни дълга — защото въ противенъ случай ще бѣде лошо за него — и ще се труди и интересува да предаде навреме призовкитъ, и навреме тѣ да се върнатъ въ съда, за да се гледа дѣлото. Тази глоба, следователно, както е предвидена въ законопроекта — до 500 л. — е много малка и азъ бихъ желалъ да се увеличи.

Едно отъ нововъведенията въ законопроекта, което азъ одобрявамъ и бихъ желалъ да си остане, е въвеждането на писмената подготовка или, да кажа така, писмената защита между странитъ. Това е граждански процесъ; странитъ не трябва да се изненадватъ; странитъ трябва да подготвятъ дѣлото си предварително. Ищецътъ трябва да си е обяснилъ какво иска; той трябва да е посочилъ и представилъ всичкитъ си доказателства; другата страна, ответникътъ, трябва да знае всичко това своевременно и отъ своя страна да предади всичкитъ си възражения, всичкитъ си отводи, да посочи и да представи всичкитъ си доказателства. Ето какъ двѣтѣ страни иматъ опредѣлени позиции, преди още да се явятъ предъ съдилището, и всичко това, което едната страна иска, и онова, което другата страна възражава, имаме го вече написано, преди още дѣлото да дойде въ ръцетъ на съдинитъ, за да го решаватъ. Всѣка една отъ странитъ, когато тя ще се зацѣпва по такъвъ начинъ, на всѣка дума, на всѣка запетая ще мисли и нѣма да има изненади.

Сега какъ сме? Сега ищецътъ предъявява искания, от-
ветникътъ се явява въ съдебното заседание, безъ да е
далъ нѣкакъвъ отговоръ, и пакъ вървя цѣлъ редъ доказа-
телства писмени, свидетелски, заявления, отводи — става
цѣла бърканица. Истцовата страна е много пъти въ недо-
умение; тя нѣма възможностъ да провери това, което се
казва, което се говори. Писменъ документъ представенъ
въ първото по дѣлото заседание — съгласно закона, трѣбва
да се направи заявление за съмнение въ неговата достовер-
ностъ, а страната не го е видѣла, не може да го види.
Като се дадатъ тия доказателства, съдникътъ спира въ засе-
данието си, странитѣ взематъ писменитѣ доказателства отъ
съда, гледатъ ги, обръщатъ ги, ако има адвокатъ по дѣ-
лото, той трѣбва да ги прочете, нѣкъ трѣбва да се консул-
тира съ своитѣ клиенти въ съзнателна смисла зная и да пита
какво да възрази на това, което се казва отъ другата
страна. Ищецътъ трѣбва да противопостави нѣщо на
ответника. Но какъ да го противопостави?

Всичко то става въ една бързина, неподготвеностъ,
неизвестностъ. Така ставатъ грѣшки, обяснения погрѣшни,
признания погрѣшни, непредставени доказателства навреме,
както се следва, и въобще ние се намираме въ една про-
цедура минъ-майнъ, ако мога така да се изкажа азъ сега,
при сегашното разглеждане на дѣлата, начинайки отъ ок-
ражния съдъ. Мажнотията е голѣма. То е явно. Всички
офици, които боравятъ въ съдилища, сѣмъ срѣщали навсѣ-
къде тия мажнотии.

Ние имаме по-рано тази писмена подготовка на дѣ-
лата, но тя въ 1922 г. се отмени, като се остави това по-
ложение, което имаме днесъ, което не е въ интересъ нито
на странитѣ, нито на съда.

Тази формула, която сега ни се предлага отъ почитае-
мия министъръ на правосъдието, е формула приемлива,
ти отговори на истинското положение на нѣщата сега и
дава възможностъ на странитѣ да се обяснятъ добре, зрѣло
у дома си, въ адвокатското бюро, въ всѣко едно мѣсто,
където пожелаятъ. Ищецътъ, преди да предяви своя искъ,
ще обмисли самъ лично или ще се съветва съ своя адво-
катъ, и представянето на иска ще бѣде резултатъ на из-
вестно време. Молбата му съ всички доказателства ще
бѣде представена въ съдилището, преписъ отъ нея ще
отиде до противната страна, до ответника, който има на
разположение единъ месецъ спокойно, хладно, у дома си,
съ семейството си, съ близкитѣ си, съ адвокатъ си да обмисли
и прецени всичко това, което се иска отъ него. Такъвъ единъ
срокъ е достатъченъ, за да може всичко да бѣде добре обми-
слено и да бѣде отговорено. Отговорътъ е задължителенъ,
защото, който не подаде писменъ отговоръ, той впослед-
ствие не може да представява доказателства. Това е на-
казание за него. Следователно, отговорътъ е задължител-
енъ. Ответникътъ е длъженъ ясно и категорично да се
произнесе по иска, представенъ срещу него, да посочи и
представи доказателства. Това е необходимо за него. Ето
защо грѣшки тукъ не могатъ да ставатъ. И ответникътъ
разполага съ сѣщо такова продължително време. Това,
което е писалъ, то отговаря на неговата позиция, която
той заема въ процеса.

Но създава се едно още по-голѣмо улеснение за стра-
нитѣ и за съда, ще кажа азъ. Проектътъ предвижда до-
пълнителна искова молба и допълнителенъ отговоръ. Тукъ
се казва: „Ама това ще забави процеса“. Съ какво ще го
забави? Ще се забави съ две недѣли. Дайте да се забави
процесътъ съ две недѣли, то да се разреши правилно, за-
конно. Недейте бърза, защото съ такава бързина ще се
издаватъ несправилни, погрѣшни решения. Щѣло да се за-
бави съ две недѣли едно гражданско дѣло, искъ за не знамъ
колко милиона, за стотици хиляди или за десетки хиляди
лева — това било страшна работа! Ищецътъ, върѣйки
своето зрѣло разсуждение, обмисляне и съвети, които е
ималъ, може да е сбъркалъ, може да е трѣбвало да пред-
стави още нѣщо. Най-после ищецътъ вижда и отговора
на ответника, който му мамява, че е нужно да представи
още нѣщо къмъ дѣлото. Той го е изумилъ, той не го е
знаелъ, отъ другата страна му се посочва, той ще възрази
въ своя искъ и то ще падне. Казва се: трѣбва да се свърши
дѣлото скоро, да не се приема допълнителната искова
молба. Това е голѣма грѣшка, г. г. народни представители.
Дайте възможностъ на ищеца да се дообясни, нека този
ищецъ да си посочи въ допълнителната искова молба онова,
което нужно за неговата кауза. Нека си представи
той своитѣ доказателства, нека се позове на всички
необходими данни по дѣлото, за да представи предъ съда,
който ще решава дѣлото, че неговата кауза е права. Дайте

въ името на равноправнието сѣщото право и на ответника,
да може и той да докаже и защити своята кауза, както
той я разбира, защото, следъ като е постановила допълни-
телната молба на ищеца, и той има нужда за подкрепле-
ние на своитѣ възражения, да посочи своитѣ нови дока-
зателства.

Азъ бихъ молилъ почитаеми министъръ на правосъ-
дието, както и васъ, г. г. народни представители, да напра-
вимъ едно отстъпление отъ проекта. Законопроектътъ пред-
вижда въ разпоредителното заседание съдникътъ да се произ-
несе по доказателствата, а въ нѣкон случаи, когато дѣлото
изисква това — споредъ разбирането на съдникътъ — въ пър-
вото по дѣлото съдебно заседание. Азъ ви моля да не оста-
ваме разрешаването на такъвъ голѣмъ и важенъ въпросъ
за доказателствата по дѣлото, да става въ разпоредително
заседание. Недейте задължава съдникътъ въ отсъствието на
странитѣ, които много пъти не, ами почти всѣкога иматъ
нужда да се дообяснятъ, да се разбератъ по-добре, да раз-
решаватъ този въпросъ. Оставете този въпросъ за приема-
нето на тия или ония доказателства да се разрешава въ пър-
вото по дѣлото съдебно заседание, каквото е сегашното за-
коноположение. Нека това положение, създадено съ закона
отъ 1922 г., си остане. Следователно, следъ като странитѣ
сѣ представили искова молба и допълнителна искова молба,
отговоръ и допълнителенъ отговоръ, въ първото по дѣлото
съдебно заседание да се изслушатъ странитѣ и съдникътъ да
реша, кои доказателства се приематъ, кои не се приематъ,
и, ако известни доказателства не сѣмъ налице, да отстрочи дѣ-
лото за събирането на тия доказателства. Тогава решението
на дѣлото ще стане въ следующето заседание. Значи ще
имаме всичко на всичко две заседания. Оставете това поло-
жение, което е по-добро, по-разумно и по-правилно, споредъ
мене. При тази голѣма писмена работа, която иматъ напикъ
съдникъ, да пишатъ решения и присѣди, да иматъ цѣлъ редъ
други разпоредителни заседания, нека ги освободимъ отъ
тази работа да се занимаватъ въ разпоредително заседание
съ този голѣмъ въпросъ за приемането и събирането на до-
казателства; нека това остане за първото по дѣлото съ-
дебно заседание.

Г. г. народни представители! Има една наредба въ чл. 169
на проекта, каквато досега ние нѣмахме. Чл. 169 гласи:
(Чете) „Обстоятелства, които сѣмъ всеизвестни, не се нуж-
даятъ отъ доказване. Сѣщото се отнася и за такива обстоя-
телства, които служебно сѣмъ познати на съда. Съдникътъ може
да вземе въ съображение тѣзи обстоятелства, дори тогава,
когато странитѣ не сѣмъ ги изнесли, обаче, въ такъвъ случай
той е длъженъ да обърне вниманието на странитѣ върху
тия обстоятелства при разглеждането на дѣлото“.

Досега се знаеше, г. г. народни представители, че съ-
дникътъ не събира доказателства по гражданския процесъ, че
странитѣ сѣмъ длъжни да си представятъ, да си посочатъ до-
казателствата. Тукъ се прави едно отстъпление отъ този
принципъ. Съдникътъ самъ като-че-ли ще стане свидетелъ,
самъ като-че-ли ще стане арбитъръ между странитѣ, да имъ
посочи нѣкакви всеизвестни обстоятелства. Кои сѣмъ тия все-
известни обстоятелства и въ кои случаи съдникътъ трѣбва да
каже: за мене сѣмъ всеизвестни тия обстоятелства? Ако тия
обстоятелства сѣмъ всеизвестни за единъ съдъ въ първата
инстанция, сѣмъ ли всеизвестни за съда отъ втората инстан-
ция? Тази наредба ще предизвика една голѣма бъркотия,
и затова трѣбва да се спремъ върху нея и добре да я обми-
слимъ. Ние не можемъ да знаемъ кое е известно на съдникътъ,
предъ които предираме, и кое не е известно. И за самитѣ
съдници които бѣде много мажнително да кажатъ: този фактъ
на насъ е известенъ, това обстоятелство на насъ е известно.
Е добре, щомъ на васъ е известно, трѣбва да се нише въ
протокола, че на васъ е известно. Но ще дойде дѣлото до
втората инстанция. Втората инстанция какъ ще провери,
дали е известно на нея? Да се спре на декларацията, напра-
вена отъ съдникътъ на първата инстанция. Азъ мисля, че би
било по-добре този членъ да го нѣма. Нека си остане, както
бѣше досега: съдникътъ да не събираетъ доказателства. Из-
вестни събития, които сами ги знаемъ — напр., въ коя го-
дина е станала известна война — нѣма нужда да се доказ-
ватъ, защото съдникътъ сѣмъ интелигентни хора и ги знаятъ.
Но за други нѣкои факти, за други нѣкои събития, които
ние не знаемъ, за които се говори, че има нѣщо много
мжтно и нѣщо, ако щете, даже и неприятно за самитѣ съ-
дници, които ще решаватъ дѣлото, защото нѣкой отъ стра-
нитѣ ще каже: „На, съдникътъ се набърка и стана самъ от-
ветникъ или ищецъ“. Значи, дава се правото на съда, ко-
гато странитѣ не се позоваватъ на известни факти, съдникътъ
самъ да ги посочи. Но това ще бѣде извънъ дѣлото. Стѣ-
дътъ тогава ще остане подъ угрозата, подъ обвинението, че

е изнесъл едно обстоятелство въ полза на едната страна и тази страна е спечелила дѣлото.

Азъ ще моля тази аргументация, която така накратко направихъ по този въпросъ, да се разгледа малко по-иначе, да не се претълкуватъ мислитъ ми, по да се разбере, че въ интереса на самото правосъдие, въ интереса на странитъ и въ интереса, ще кажа азъ, най-много на съдитиъ, е този членъ да се заличи като ненуженъ, като погрѣшенъ, като единъ членъ, който може да донесе повече вреда, отколкото полза.

Г. г. народни представители! Азъ съмъ особено доволенъ отъ чл. 175 отъ законопроекта. Споредъ този членъ, съ свидетелски показания не могатъ да се установяватъ договорни задължения на сума по-голяма отъ 2,000 л. Г. г. народни представители! Ние сме ужасени отъ онова, което става въ съдилищата. Много е голяма покварата и по-рано, и сега, особено следъ войнитъ. Тѣзи свидетели, които се нагаждатъ ту въ полза на едната страна, ту въ полза на другата страна, които правятъ търговия отъ това — да бъдатъ свидетели — сѫ готови да кажатъ всичко, каквото имъ се каже, безъ да държатъ смѣтка, че много хора се оцеляватъ. И ако на тѣзи свидетели нѣкога, преди десетки години, не се гледаше така добре и върху тѣхъ се хвърляха обвинения, сега хичъ добре не се гледа на тѣхъ. Тѣ сѫ много опасни като доказателствено сръдство, особено за установяването на договорни задължения за по-голямъ суми. Не ще и дума, че нашитъ съдици сѫ хора умни и интелигентни, че тѣ схващатъ и разбиратъ кога свидетелитъ лъже и кога право казва, но тѣ не сѫ свръхчовѣци да могатъ да проникнатъ въ душата на всѣки човѣкъ и да го познаватъ. Съдитъ първа инстанция, който разглежда дѣлото и изслушва показанията на такива свидетели, може отъ непосредствено наблюдение да дойде до убеждение, че тѣ лъжатъ, обаче втората инстанция, кѣдето се четатъ само протоколитъ и показанията на свидетелитъ, може да бъде заблудена, може да тръгне въ погрѣшенъ пътъ. Всичко става.

Ето защо, народътъ трѣбва да свикне да се научи за въ бъдеще, че за установяването на договорни задължения за суми надъ 2,000 л. не може да се допускатъ свидетелски показания. Това ще бъде за въ бъдеще, а не за минали договори, защото този членъ не се касае за договори, сключени по-рано; последнитъ ще се уреждатъ по старото положение — тамъ свидетели ще се допускатъ, щомъ страната желае да установи договорно задължение надъ 2,000 л., което е сключено преди влизането на настоящия законъ въ сила. Така че тая мѣрка е добра, това коровавѣчение, което се прави съ законопроекта, е добро и трѣбва да бъде запазено.

Г. г. народни представители! Азъ ще ви моля, както моля и почитаеми министъръ на правосъдието, да си вземете бележка да се изхвърлятъ пунктите 3 и 4 отъ чл. 180. Въ този членъ се казва: (Чете) „Не се допускатъ да свидетелствуватъ: 1) умовреденитъ; 2) лицата, които по физическиятъ или по умственитъ си недостатѣци не сѫ могли да разумяватъ обстоятелството, което се доказва; 3) децата противъ родителитъ; 4) съпрузитъ на тѣзи, които се съдятъ“ и т. н. Не се допускатъ да свидетелствуватъ умовреденитъ. Защо? Защото сѫ умовредени, защото не могатъ да кажатъ това, което ще се иска отъ тѣхъ. Има, значи, смисълъ да не се допускатъ да свидетелствуватъ умовреденитъ. Въ пунктъ 2 се казва, че не се допускатъ да свидетелствуватъ лицата, които по физическиятъ или по умственитъ си недостатѣци не сѫ могли да разумяватъ обстоятелството, което се доказва. Какъ смислото нѣщо. Това сѫ хора, които не сѫ разбрали, не сѫ могли да разбератъ нѣщо, хора, които се доближаватъ да умовреденитъ. Разбира се, защо и тѣ трѣбва да не се допускатъ да свидетелствуватъ. Но, споредъ този членъ, не се допускатъ да свидетелствуватъ децата противъ родителитъ и съпрузитъ на тѣзи, които се съдятъ. Азъ мисля, че е време това да се отмени. Тази наредба има смисълъ за углавнитъ дѣла. Тамъ не можете да оставите синътъ или дѣщерята да се явява да свидетелствуватъ противъ майка си, да кажемъ, обвинена въ убийство или друго нѣкакво престѣпление. Любовта на детето къмъ майката или къмъ бащата е голяма и не трѣбва да се допуша при углавнитъ дѣла то да свидетелствува противъ тѣхъ; общественитъ интересъ тукъ отстъпва мѣсто на интереса на частното лице, за да се запазятъ добритъ отношения между синъ и майката или бащата. При углавнитъ процеси също не трѣбва да се допускатъ съпругътъ да свидетелствува противъ съпругата си. Това го разбирамъ. Но, г. г. народни представители, азъ

смѣтамъ, че при гражданскитъ процеси това нѣщо трѣбва да се изхвърли, че изходящитъ — синоветъ и дѣщеритъ — могатъ да свидетелствуватъ противъ своитъ родители или съпругътъ противъ съпругата си.

Ще питате защо, какво е това настояване отъ моя страна, какъвъ смисълъ има то, не уврежда ли се доброто чувство, което трѣбва да назятъ децата спрямо своитъ родители и съпругътъ спрямо своята съпруга? Да, уврежда се. Но има и другъ единъ голѣмъ интересъ, който тоже трѣбва да се запази.

Въ семействата, г. г. народни представители, се извършватъ известни вземания и давания, извършватъ се известни сдѣлки въ присѣтствието само на най-близки, роднини, които иматъ довърне помежду си. Известно лице отива въ едно семейство и тамъ въ присѣтствието на дѣщерята, на синъ, на бащата, на майката, на съпругата сключва нѣкакво споразумение, нѣкаква сдѣлка. Имали сѫ хората довърне единъ на другъ, почитали се, уважавали се, някога не сѫ мислили, че работата ще дойде до съдъ, писмени условия между тѣхъ нѣма, защото това не е било пуждно поради довърнето, което сѫ имали помежду си. Но отношенията между странитъ се променятъ и тѣзи тѣй добри роднини, приятели, близки помежду си хора следъ време сѫ принудени да се съдятъ. Третото лице, което е било въ семейството, е дало, да кажемъ, пари въ заемъ или е сключило нѣкакъвъ договоръ съ бащата и трѣбва да докаже това. Съ кого ще го докаже? Свидетели на това кои сѫ? Свидетели сѫ най-близкитъ: съпругата, синътъ, дѣщерята. Ако се допуснатъ да свидетелствуватъ, тѣ ще установятъ това, което е било; най-после ще имъ се даде клетва, както това става въ съдилищата. Тѣ ще установятъ, че третото лице — Х, У — съ тѣхнитъ родители е сключило това и това, че сѫ се споразумели така и така или че сѫ получили пари и т. н. Това може да се докаже и тѣ ще го докажатъ. Ако не се докаже, остава заинтересованиятъ да си нослужи съ още едно сръдство — решителната клетва. Но дайте възможностъ за този човѣкъ, който е билъ така довърчивъ, който е вѣрвалъ на своитъ близки хора, който не е търсилъ свидетели, който е почиталъ семейството, въ което е билъ и въ присѣтствието на дѣщерята, на синъ, на съпругата е сключилъ единъ договоръ, казвамъ, дайте възможностъ за този човѣкъ да се ява да свидетелствуватъ синътъ, дѣщерята, съпругата, за да установятъ тѣ вѣрно ли е или не е вѣрно това, което той, лицетъ, навежда. Нека, следователно, се даде тази възможностъ. Нѣма защо да се запази това положение, както е било досега. Защото дотамъ вече отношенията между съпруга и съпругата, между децата и родителитъ нѣма да се развалятъ, както, ще кажа азъ, това би станало по единъ углавенъ процесъ. Тамъ положението е друго. Ето защо ви моля тия два пункта, 3 и 4, на чл. 180 отъ проекта да се изхвърлятъ.

Г. г. народни представители! По чл. 223 отъ проекта се предвижда, че когато възможността на клетвата е доказана, следователно, когато се суди нѣкой за това деяние, заинтересовани и потърпевши да иматъ право да поставятъ по углавното дѣло като обвинителни наредъ съ прокурора. Азъ нѣмамъ нищо противъ това, което е казано въ проекта, то е така, но то е излишно. Защо? Защото, споредъ углавната процедура, само то лице може да встѣпни въ процеса като обвинителъ. За това има членъ въ закона за углавното съдопроизводство, който му дава право на това. Потърпевшиятъ, който не заяви граждански искъ, може да встѣпи по дѣлото като обвинителъ. Това го има вече, то е прието въ углавната процедура, да се призоватъ, да се каже, че той трѣбва да отива тамъ като обвинителъ, е излишно. Затова тия нѣколко думи, които ни препращатъ къмъ углавната процедура, трѣбва да бъдатъ изхвърлени като неопотребни.

Азъ намирамъ друга една добра мѣрка на проекта — въ чл. 318. Съ него се дава право, вещитъ лица, които ще определятъ известни вреди и загуби, да се предѣлятъ отъ самитъ страни, даже и когато не сѫ се съгласили, въ който случай всѣка страна да може да посочи по едно лице, а третото да бъде назначавано отъ съда. Тая мѣрка е много разумна и тя ще ни доведе до по-правилни послѣствия, отколкото бѣше досега. Досега какъ бѣше? Щомъ странитъ не се съгласятъ да предѣлятъ по взаимно съгласие вещитъ лица, въпросътъ се отнася до респективното общинско управление и тамъ кой както може да нагажда — ако нѣкой е близкъ на секретаръ-бирника или кмета, т. е. ако кметътъ му е приятелъ отъ партията, ще му посочи за вещи лица негови хора. Това бѣше много погрѣшно и довеждаше до много лоши резултати. Затова ние виждаме често пъти

по дѣлата да се явяватъ за вещи лица хора, които да от-
ричатъ истинското положение, да даватъ оценки, които
съвършено не отговарятъ на истинското положение, защото
лицата сѫ подобрани, защото тѣ сѫ близо до тази или онази
страна и защото предварително сѫ се нагласили. Но така,
както се предвижда сега въ проекта, по се достигатъ же-
лашитѣ резултати, но сме близо до самата истина, по сме
близо до по-правилно преценяване на фактитѣ. Едната
страна ще посочи за едно нещо лице, на което тя различа,
другата ще направи същото, а третото лице ще бъде на-
значено отъ съда като незаинтересованъ. И рѣдко може
да имаме вече единодушни решения на вещи лица, но въ
всѣхъ случаи ще имаме известни решения, по които съднитѣ
ще иматъ по-голяма възможностъ да дойдатъ до истината,
да приематъ било едното, било другото заключение, или
пък да приематъ една оценка между тѣзи заключения.

Г. г. народни представители! Азъ се противопоставямъ
на въведението, което се прави съ чл. 460 отъ законо-
проекта. Казано е: (Чете) „Решението на съда трѣбва да
бъде основано върху преценка, както на представитѣлнѣ по
дѣлото доказателства, тъй и на изложенитѣ отъ странитѣ
посови.

„Доколкото не съществуватъ особени правила за дока-
зателствата съдътъ отъ съвокупността на всички данни
и доказателства, събрани при разглеждане на дѣлото, ре-
шава по свободна преценка, кои отъ фактическитѣ твърде-
ния на странитѣ трѣбва да се приематъ за вѣрни и кои —
не“. Азъ не съмъ противъ целта, която се преследва съ
този текстъ на цитирания членъ, но азъ намирамъ, че той
трѣбва да се преработи, да се дообясни и да му се даде
една по-правилна, по-конкретна форма. Идеята ми е тая.
Съдътъ по същество е длъженъ да прецени всички доказа-
телства, представени отъ странитѣ, както и доводитѣ и въз-
раженията. Каква точно редакция ще се намѣри сега, това
е нужно да се поясни. Непреценяването на нѣкой доводъ,
на нѣкое възражение, което има съществено значение по
дѣлото, непреценяването на нѣкое доказателство, което
тоже има съществено значение по дѣлото, или пъкъ изпа-
чаване фактическата страна на дѣлото, криво и неправилно
преценяване на нѣкое друго доказателство по дѣлото —
всичко това трѣбва да служи като касационенъ поводъ, по
трѣбва по-ясно да бъде изразено, да бъде по-ясно форму-
лирано. Ние желаемъ касационната инстанция да провѣ-
рява всички тия данни и доказателства, да провѣрява дали
съдътъ по същество ги е взелъ подъ внимание или не ги е
взелъ. Не бихъ желалъ да виждамъ възражения, че това
е въпросъ по съществото на дѣлото, че съдътъ по съще-
ство при свободна преценка го е преценилъ. За да имамъ
такива погрѣшни преценявания и разбираия, за да си бл-
демъ съвършено наясно предъ почитаемитѣ върховни
съдили, които специално ще се занимаватъ и прилагатъ този
членъ, бихъ желалъ въ комисията да му се даде една по-
конкретна редакция, която по да отговаря на тѣзи на-
ведени отъ мене мисли.

Съ това, г. г. народни представители, азъ не искамъ да
се счита, че обвинявамъ нѣкого или че хвърлямъ подозре-
ние нѣкому. Нашитѣ съдили си знаятъ своята работа и тѣ
си я гледатъ така, както я разбиратъ, но нека и странитѣ,
нека и тѣхнитѣ повѣреници бждатъ сигурни, че има здрава
гаранция, която задължава съдътъ по същество да пре-
цени всички възражения по същество, да прецени и всички
доказателства и че има друга по-горна инстанция, че има
другъ съдъ отгоре, който, ако не е направена такава пре-
ценка, може да отмѣни решението, за да се добиятъ едни
по-правилни резултати.

Обръщамъ вниманието ви, г. г. народни представители,
и върху чл. 483 отъ законопроекта, върху спирането на
предварителнитѣ решения, както и върху спирането на ре-
шенията на втората инстанция. Досега, по чл. 660 отъ гра-
жданското съдопроизводство, издаденото решение се спира,
ако за това се даде обезпечение въ налични суми или ценни
книжа. Сега, за да има еднаквостъ при спирането на реше-
нието, същото положение се узаконява и за решенията на
втората инстанция.

Г. г. народни представители! При сегашното лошо фи-
нансово положение, въ което ние се намираме, при това го-
лѣмо безпаричие, азъ се съгласявамъ съ мнението, изка-
зано отъ нѣкои отъ преждеговорившитѣ, тая гаранция и за
единия, и за другия случай да се остави да бжде, освенъ
парична, и имуществена. Защото и въ единия, и въ другия
случай се гарантира заинтересованата страна, но се дава
възможностъ и на страната, която се мисли ошетенa, срещу
която се претендира да има издадено неправилно решение,

което би могло да се отмѣни отъ втората инстанция, и тя,
при по-лесенъ способъ, ако не разполага съ пари, да може
да гарантира съ недвижимѣ имотѣ.

И азъ отъ малкитѣ пререкания, които тукъ станаха,
разбрахъ отъ уважения г. министъръ на правосъдието, че
той не би билъ противъ такава една мѣрка, стига само тя
да бъде еднаква за единия и за другия случай, и за пред-
варителното изпълнение, и за изпълнение решението на
втората инстанция.

Г-да! Азъ говорихъ преди малко за опредѣляне на дока-
зателствата въ първата инстанция, окръжния съдъ, и не
казалъ нищо за втората инстанция, кога да се събиратъ тия
доказателства. Въ първата инстанция процесътъ се защи-
щава отъ единъ адвокатъ, който е вложилъ всичкитѣ си
познания, всичкитѣ си разбираия въ него. Дѣлото до-
хожда предъ апелативния съдъ, предъ апелативната ин-
станция, където се предполага да има по-опитни адво-
кати, адвокати съ по-голямъ познание, адвокати, които не
биха се съгласили съ аргументацията, напр., на провин-
циалния си колега. Ако се остави този въпросъ въ законо-
проекта така, както е сега, въ възникната жалба да се пред-
ставятъ всичкитѣ доказателства и доводи и въ първото
заседание да се не приематъ никакви нови доказателства,
ние ще имаме каузи загубени заради това, защото нѣкоя
страна не е разбрала добре начина на своята защита или
защото този, който е действувалъ въ първата инстанция,
погрѣшно е действувалъ. Дайте възможностъ, ще кажа азъ,
въ втората инстанция да има първо по дѣлото съдебно за-
седание, дайте да стане същото това, което е сега. Нека
възникната жалба да не е задължително мотивирана — да
може да бъде и мотивирана — и дайте възможностъ въ
първото по дѣлото заседание да се приематъ нови доказа-
телства. Но лека отидемъ и по-нататъкъ. Нека приемемъ
същото положение, какъто е за първата инстанция, съ
тая добавка: възникната жалба мотивирана, доказателства
представени, противната страна, ответникътъ по възникна, и
той е отговорилъ, и той е представилъ своитѣ доказател-
ства въ апелативната инстанция; дайте възможностъ въ
първото по дѣлото съдебно заседание — понеже тя е по-
следната инстанция по същество — тия доказателства да
се допѣлватъ. Вѣрно е, че на едно мѣсто въ законопроекта
се казва, че за новооткрити обстоятелства нови доказател-
ства може да се допуснатъ. Азъ бихъ желалъ не само въ
този случай, но, като изключение и за втората, за послед-
ната инстанция по същество, да се позволи и въ първото
съдебно заседание да се представятъ нови доказателства,
които не сѫ представени и посочени въ първата инстанция,
все отъ съображение да достигнемъ до правилно разреше-
ние, отколкото да бързаеме по-скоро да добиемъ едно ре-
шение, което може да бъде погрѣшно, да не отговаря на
самата истина. Отъ тѣзи съображения се движа азъ при
поддържане на това гледище.

Колкото се касае, г. г. народни представители, за жал-
битѣ до Касацнионния съдъ, на мислене съмъ да се запази
туй положение, което се рисува въ законопроекта и което
бѣше досега. Понеже предъ Касацнионния съдъ доказател-
ства вече не може да се представяватъ — всичко, какъто
е могло да се представи, е представено предъ дветѣ ин-
станции, и сега странитѣ иматъ вече решението и на апе-
лативната инстанция, иматъ предъ себе си всичко — адво-
катътъ-провинциалистъ ще даде касационната жалба мо-
тивирана. Дохожда дѣлото да се разглежда, адвокатътъ
предъ Касацнионния съдъ има възможностъ да прегледа на-
ново дѣлото, наново да го проучи, дава му се възможностъ
да даде допълнителна касационна жалба. Ето какъ отъ
всѣка страна интереситѣ на странитѣ сѫ вече гарантирани
и напълно запазени, следователно, това положение въ за-
конопроекта трѣбва да бжде запазено.

Обръщамъ вниманието ви и на чл. 711, въ който се казва,
че пазачъ, който не представи секвестрирания имотъ за про-
данъ, се наказва съ една глоба отъ 100 до 1000 л. Понеже тия
пазачи много злоупотрѣбляватъ, не представятъ секвестри-
раниятѣ имоти навреме и ставатъ причина да се отлагатъ дѣ-
лата, азъ мисля, че тази глоба трѣбва да се увеличи. Като
имате предъ видъ, че стойността на имотитѣ, които под-
лежатъ на проданъ, може да бъде много голѣма, ще раз-
берете, че заинтересованата страна, недобросъвестниятъ
длъжникъ лесно може да даде 100—200 л. на пазача, за да
не представи имота, а така вие имате ново протакане и, като
имате предъ видъ, че съдитѣ-изпълнителитѣ сѫ претрупани
съ извънредно много работа, ще ви бжде ясно, че работата
се отлага за по-дълго време. Но, когато глобата бжде чув-
ствителна, отговорността на пазача е вече голѣма, неговата

кесия ще пострада, той ще не ще, въ означения отъ съдната-изпълнител срокъ ще представи секвестраното имущество за продажъ. Ето защо моля, тази глоба да се увеличи, да стане на няколко хиляди лева, за да не става така лесно протакане на продажбата, както сега това става у насъ.

Също обръщамъ вниманието ви и на чл. 787. Той е едно добро нововъведение, но азъ само една малка поправка искамъ да се направи въ него. Тамъ е казано, че, ако къщата на длъжника струва въ градоветъ до 80.000 л., а въ селата — до 60.000 л., тя не се продава; продаватъ се онези имоти, които смъ съ по-голяма оценка отъ тѣзи. Добре това. Същевременно се предвижда, че отъ добитата отъ продажбата на имотъ съ по-голяма стойностъ сума се отдѣля една сума отъ 80.000 л. и съответно отъ 60.000 л., която се депозира въ Земледѣлската банка, и длъжникътъ, е казано, трѣбва да си купи до една година къща, за да му се дадатъ тѣи пари; иначе, ако той до една година не си купи къща, и тѣзи пари се раздаватъ на кредиторитъ съобразно вземанията имъ. Това е добро нѣщо, за да се накара длъжникътъ да не прогуляе, да не пропие, да не прахоса тѣзи пари. Но той се задължава да купи къща — за селата 60.000 л. му се оставятъ, а за градоветъ 80.000 л. — по вне злите, че въ селата, а пъкъ и въ градоветъ е така, винаги къщи за продажъ нѣма. Той трѣбва да си купи въ една година къща, а въ неговото село къща за продажъ нѣма! Какво ще прави тогава съ тѣи 60.000 л.? Ако не намери къща да купи, тѣи 60.000 л. ще отидатъ, ще се дадатъ на кредиторитъ. Не трѣбва да се нише въ проекта само „къща“, а трѣбва да се нише, напр., и „дѣето за къща“, въобщо имотъ, въ който той да живѣе; да се задължи длъжникътъ по единъ или другъ начинъ да вложи въ недвижимъ имотъ паритъ, които ще му се оставятъ, за да гарантира своето и на семейството си съществуване. Това е смисълътъ на законопроекта. Би трѣбвало тази поправка да стане.

Чл. 862 урежда една материя относително недобросъвестнитъ длъжници. Г. г. народни представители! Недобросъвестни длъжници, както и недобросъвестни кредитори има много. Не защитавамъ нито единтъ, нито другитъ. Както има нѣкои, които даватъ пари съ целъ да ограбятъ други, да взематъ имотитъ на други, така също има длъжници, които взематъ пари съ намѣрение да не плащатъ и правятъ всевъзможни затѣжки и маневри, за да не се издѣлжатъ. Сега е много по-лесно да добиете едно решение въ съдилището, че сте осмисли нѣкого, откогато имате да вземате, откогато да си получите паритъ чрезъ съдната-изпълнител. Не можете да си получите паритъ, защото процедурата позволява да се подаватъ всевъзможни жалби. Тѣ нѣматъ край. Но, покрай всичко това, има едно лошо нѣщо: недобросъвестниятъ длъжникъ се прави длъжникъ и тамъ, гдето не дължи. Той се подписва подъ разни полици за длъжникъ. Явяватъ се кредитори толкозъ много, щото истинскиятъ кредиторъ нѣма какво да вземе. Той се намира въ едно тежко, затруднително положение. Когато дойде да се вземе сумата, нахвърлятъ се фиктивни, поставени кредитори, приятели, близки и роднини на длъжника и за истинския кредиторъ какво остава? Сумитъ се разпредѣлятъ, взематъ ги тѣи, които не трѣбва да ги взематъ и, разбира се, по свой редъ тѣ отиватъ въ ръцетъ на самия длъжникъ. Следъ това кредиторътъ ще трѣбва отдѣлно да води дѣло срещу всѣки единъ отъ тѣи недобросъвестни кредитори, да иска да анулира неговитъ фиктивни сдѣлки, които той е сключилъ съ длъжника, което нѣщо много малко се доказва; трѣбва да ходи въ първа, втора, трета инстанция, да плаща сума пари — правосъдието у насъ е скъпо. Сега — положение почти безнадежно. Ето защо много недобросъвестни длъжници оместватъ своитъ кредитори. Азъ знамъ хора, г. г. народни представители, които тукъ, въ столицата, иматъ голѣми богатства, които правятъ голѣми търговии, тѣхнитъ семейства пиришествуватъ, живѣятъ охолно, но които смъ вземали пари въ заемъ съ лихва отъ нещастници, безъ да имъ дадатъ 5 стотинки. Тѣ нѣматъ никаквъ имотъ налице, всичко е прехвърлено по разни пътници, тѣзи хора продаватъ имотитъ си на фиктивни кредитори. Азъ знамъ една нещастна жена, която ходи съ опиници, бедна, но която нѣкога, когато е имала нѣщо, го е дала на едни, които смъ го изли и сега нищо не ѝ даватъ. Тая жена нѣма възможностъ да сѣди длъжника. Въпросътъ е, какво да се прави срещу такива недобросъвестни кредитори и длъжници. Проектътъ дава едно разрешение на въпроса, което е добро, но което не е отъ най-добритъ. Проектътъ предвижда, че, ако при разпредѣлението на сумитъ нѣкой заяви предъ съда, че оспорва известенъ креантъ на нѣкой кредиторъ като симулативенъ, като направенъ умишлено въ вреда на истинския кредиторъ, съдътъ му дава срокъ отъ единъ месецъ да заведе дѣло, безъ да плаща мита — митата оставатъ да се плащатъ, когато дѣлото се свърши окончателно. Вѣрно е, че тукъ се дава възможностъ на този не-

щастенъ кредиторъ да се бори съ тѣи миним, фалшиви, неистински кредитори, но неговата борба е вече много тежка, той отива вече въ другъ процесъ. Вѣрно е, че сумитъ, които се даватъ на оспоренитъ кредитори, ще бъдатъ деюзираны въ надлежната банка и, по заповѣдъ на съда, тѣ нѣма да се предаватъ на заинтересованитъ кредитори, докато не се свършатъ дѣлата. Но и съ това пакъ въпросътъ не се разрешава така, както трѣбва.

Азъ се питамъ: не би ли било възможно още при разпредѣлението на сумитъ, щомъ стане спѣръ, съдната-изпълнител да изпрати дѣлата прѣписка по разпредѣлението на сумитъ въ надлежния съдъ, предъ който странитъ да иматъ право да представяватъ своитъ доказателства? Най-сетне, на страна, която иска да се базира само на едно доказателство, на решителната кътва — защото повечето отъ такива случаи само съ кътва ще се решаватъ — да се даде право на тая страна да предложи още тамъ на фиктивния кредиторъ решителна кътва, а не да отива въ други съдилища. Не бихъ билъ противъ да се донуснатъ и други доказателства, но, ако страната иска да си служи само съ решителна кътва, зашто да я пращаме въ други съдилища, когато още тукъ може да предложатъ на другата страна решителна кътва, да се закѣне, че креантата е истинска, че не е фиктивна, че не е симулативна, че не е направена между нея и длъжника съ целъ да ѝ взематъ паритъ. Азъ мисля, че това е приемливо и почитаемата комисия при Министерството на правосъдието, както и г. министърътъ на правосъдието ще се спратъ върху това мое мнение и ще благоволятъ да го обсъдятъ. По мое разбирание, практиката е доказала, че това е възможно, че е полезно и че може да даде добри резултати, вмѣсто да пращаме странитъ въ съда, ги вика, да държи опредѣления, да имъ дава срокове и т. н. Това е една процедура по-дълга, която би могла да се съкрати и би могло да се постигне същиятъ резултатъ по този начинъ, който азъ ви излагамъ.

Ще спра, г. г. народни представители, ването багосклонно внимание на чл. 930 и 931 отъ проекта. Тѣзи два члена се отнасятъ до турянето подъ запрещение. Тѣи, както смъ редактирали тѣзи членове, не се дава никаква защита на тогызъ, когото турятъ подъ запрещение. Защо? Защото, споредъ чл. 930, щомъ постѣни въ смѣла молба за туряне подъ запрещение и се представитъ доказателства, съдътъ разпорежда въ разпоредително заседание да се поиска заключението на роднинския съветъ, само защото е подадена една молба. Това е много прибрзано г. г. народни представители. Роднински съветъ ще образувате на едно лице, преди още то да е видно отъ смѣла, да е изслушано, преди то още да е представило каквито и да било доказателства. Това не трѣбва да става.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: И сега е погрѣшно.

В. Кознички (нар. л.): Да, и сега е погрѣшно. И сегашното положение трѣбва да се отмени. Какво ще стане въ действителностъ? Недобъръ синъ, защото е насиливалъ баща си да му прѣпише, да му даде имотъ и баща му отказалъ, ще подаде молба до съда, съ която ще иска да се тури подъ запрещение, защото разнижавалъ, разнижавалъ имотъ си или защото се оженилъ втори или трети пътъ, и въз основа на тази молба заповѣда се на мировия съдъ да образува пастойничество, мировиятъ съдъ прави разследване, и на този нещастенъ старецъ, който толкозъ години е работилъ презъ живота си и е спечелилъ нѣкакъвъ имотъ, който сега синъ му желае да го вземе, се образува роднински съветъ, викатъ се членоветъ на този съветъ отъ мировия съдъ и се разпитватъ, е ли този човѣкъ на себе си или не е. Всичко това е едно оскърбление за бащата или за лицето, за което се иска да се постави подъ запрещение. Ако това досега ставаше и бѣше една погрѣшка, ще кажа азъ, опитътъ е показвалъ, че това трѣбва да се изостави. Оставете следующето положение: нека заинтересованиятъ да подаде своята молба по общия редъ предъ съдилищата и да представи своитъ доказателства; нека прѣинисъ отъ тази молба да се пзирати на лицето, на което се иска запрещението, да отговори; нека и то да представи своитъ доказателства; нека да има едно състезание въ едно съдебно заседание, въ което съдинитъ да видятъ и чуятъ лицето, което искатъ да запрещаватъ. Когато съдинитъ видятъ предъ себе си, че този човѣкъ, когото искатъ да запрещаватъ, е слабоуменъ, напр., или не знамъ какво, че не може да владѣе свои имотъ — тогава да, но когато съдинитъ сами видятъ, че човѣкътъ е здравъ, че добре разсъждава, че не е слабоуменъ, нѣма нужда да се оскърбява, да се праща на нѣкакъвъ роднински съветъ;

Това може да става и трѣбва да става само въ такъв случай, когато съдътъ при разпитъ и отъ представеното доказателство се убеди, че е възможно този човѣкъ да се постави подъ запрещение — тогава да иска нѣкакъвъ роднишки съветъ да дава своето заключение. Тия роднишки съвети ги знаемъ какви сѣ — отъ нѣкои близки пакъ заинтересовани, които безъ клетва, безъ нищо говорятъ да се постави подъ запрещение този или онзи. Азъ мисля, че тѣзи членове трѣбва да се прередактиратъ горе-долу въ този смисълъ, въ какъвто се изказахъ.

Обръщамъ вниманието ви и на чл. 984 -- за дѣлбитѣ по наследство. За да се установи, че единъ недвижимъ имотъ е останалъ отъ единъ наследодателъ, трѣбва да се представи удостоверение отъ надлежната общинска властъ. Така е споредъ този пунктъ. А че това може да се доказва и по другъ начинъ — туй го нѣма. Трѣбва да се допускатъ и свидетелскитѣ показания, като доказателство за установяване, кои имоти сѣ наследствени и кои не. Общинското удостоверение не е толкова сигурно сръдство — първо, защото не всѣкога имотитѣ на наследодателя сѣ показали тамъ, не всѣкога наследодателътъ е писалъ на свое име всички имоти, които има; има имоти по нѣкога писани и на неговитѣ синове, по нѣкога и на своитѣ зетьове по едни или други причини, които имоти сѣ сѣщо така наследствени и които общината не може да установи друго яче, защото общината ще каже: „По регистра на общината на името на Х, У, наследодателъ, сѣ записани тѣзи и тѣзи имоти, обаче има имоти, които бащата презъ живота си е оставилъ на този или онзи синъ, на тази или онази дъщеря или зеть да ги работятъ и заинтересованото лице да не може да докаже, че тѣзи имоти сѣ наследствени, защото кметътъ не дава удостоверение по една или друга причина, или пъкъ понеже въ регистъра не сѣ записани, той има законно право да откаже да даде такова удостоверение. Дайте възможност на заинтересованото лице, което претендира, че има и други наследствени имоти, да установи това съ показание на свидетели, че тѣзи имоти отдавна сѣ причислени отъ наследодателя, че той ги владѣе, че ги стопанисва, че е стопанинъ на тѣхъ, че тия имоти по тая и тая причина сѣ негово владение. Това е необходимо.

Ето защо въ пунктъ 4 къмъ този членъ трѣбва да се каже, че установяването на наследственитѣ имоти може да стане и съ свидетелски показания.

Р. Василевъ (д. сг): Това трѣбва да стане съ отдѣленъ процесъ. Щомъ се смѣси съ другото — отиде да се не види.

В. Кознички (нар. л): Може и това да се приеме, можемъ да вземемъ онова положение, което имаме преди закона отъ 1922 г. — щомъ има споръ за единъ имотъ, безъ да се представятъ доказателства, да остане да се доказва съ отдѣленъ процесъ. Но азъ казвамъ, ако оставите положението, което е отъ 1922 г., тогава неминуемо трѣбва да се допуснатъ свидетелскитѣ показания.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Тогава всички дѣлби ще се осустватъ.

Р. Василевъ (д. сг): Исковетѣ за дѣлба се осустватъ още и затуй, защото се искаше чрезъ свидетелски показания да се установятъ наследственитѣ имоти въ двѣтѣ инстанции. А иначе дѣлбата може да свърши много скоро.

В. Кознички (нар. л): Г. г. народни представители! Чл. 987 отъ законопроекта постановява, че опредѣленията на съдилищата по дѣлбитѣ подлежатъ на общо основание на обжалване, т. е. да има апелативно и касационно обжалване. Азъ се обявявамъ решителенъ противникъ на това нововъведение и моля г. министра да се откаже отъ този членъ отъ проекта си. Азъ моля да остане положението, както е било досега. Нека една инстанция по същество решава този въпросъ. Защото обикновено съдътъ решава за имоти, които не сѣ спорни между странитѣ да бждатъ дѣлени. Явява се единъ голѣмъ споръ, имало писмени доказателства, нотариални актове, че имотътъ принадлежи на другата страна, че тя претендира за собствеността му и обикновено тѣзи имоти се отстраняватъ и се допуска дѣлба обикновено за неоспоренитѣ имоти. Ето защо, както съдили, така и адвокати сѣ достатъчно привикнали да си служатъ съ този начинъ на процедиране, както това бѣше досега. Една инстанция по същество ще допуска дѣлбата, ще има само касационно обжалване. Иначе, при тая голѣма натрупаностъ на дѣла, дѣлбитѣ ще продължаватъ дълго време — това отъ една страна. Отъ друга страна, пакъ ще се дохожда до

сѣщия резултатъ. Желателно е, следователно, решението на съда, който допуска дѣлбата да подлежи само на касационно обжалване. Тукъ вече могатъ да ставатъ по-малко грѣшки и повече сме близо до истината.

Най-после нека подчертая, че, въпрѣки всички тѣзи бележки, които направихъ и които не сѣ съвършени — не претендирамъ да сѣ тѣ безпогрѣшни, може и азъ да съмъ се увлѣкълъ, неправилно да съмъ обсъждалъ — трѣбва да констатирамъ, че г. министърътъ на правосъдието е положилъ голѣмъ трудъ, работилъ е много време и ни представя за обсъждане единъ законопроектъ, който много по-правилно третира материята по гражданската процедура, който дава голѣми улеснения въ правораздаването и въ който има много нововъведения, много поправки, които заслужаватъ нашето внимание. Въ тоя смисълъ и азъ изказвамъ своята благодарностъ, както къмъ г. министра на правосъдието, така и къмъ онѣзи господа, които сѣ го подпомогнали въ изработването на законопроекта. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Думата има народниятъ представителъ г. Илия Януловъ.

И. Януловъ (с. д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Считаю за свой дългъ въ началото на моята речъ върху законопроекта за гражданското съдопроизводство да помоля г. министра да направи възможното, щото този законопроектъ да не се гласува на първо чатане, и това да не се тълкува въ политическата му смисълъ, защото за законопроекта могатъ да се кажатъ и много добри работи, но въ сѣщото време могатъ да се кажатъ и много неприятни работи. Азъ започвамъ съ пожеланието, щото този законопроектъ да се върне наново въ министерството, за да може въ това време да се занимаятъ съ него заинтересованитѣ и компетентнитѣ сръди.

Не ви ли прави впечатление, че, следъ като се внесе законопроектътъ, почти на другия денъ се започна неговото разглеждане тукъ?

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Какъ така на другия денъ? Вие не сте следили дневния редъ. Две недѣли фигурираше законопроектътъ въ дневния редъ, безъ да се разглежда.

И. Януловъ (с. д): Две недѣли! Какво значатъ две недѣли? Г. министре, Вие знаете много добре, че не веднѣжъ азъ се обръщахъ къмъ Васъ отъ страна на Адвокатския съюзъ съ молба, да ни дадете този законопроектъ, за да можемъ ние да се занимаемъ съ него тамъ, въ адвокатскитѣ сръди. Сѣщото направи и Съдийскитъ съюзъ. Сѣщото направихъ и азъ лично къмъ Васъ отъ името на върховния съветъ на българскитѣ правници. Вие ми обещахте това нѣщо. Азъ знаехъ, че Вие лично работите този законопроектъ, съ помощта на нѣкои отъ колегитѣ, но въ всѣки случай, Вие ми казахте: „Въ никой случай азъ нѣма да внеса законопроекта въ Парламента, докато не го дамъ предварително на компетентнитѣ сръди“. Е добре, не прави добро впечатление, когато г. Абрашевъ, който не е само бившъ министъръ на правосъдието, но който е и отъ вашата политическа сръда, се явява и казва: „Въ 1920 г. се постѣли много по-правилно отъ страна на правителството, отколкото се постѣлва днесъ“. Тогава законопроектътъ се разпрати на компетентнитѣ сръди, за да се занимаятъ съ него, и, следъ като тѣ се произнесоха, чакъ тогава законопроектътъ бѣше внесенъ въ Народното събрание.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Можете ли ми каза, колко статии се явиха по онзи законопроектъ, макаръ че той бѣше разпратенъ две години преди да се внесе въ Народното събрание?

Б. Павловъ (д): Това нѣма значение.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Колко компетентни лица си казаха думата тогава?

Б. Павловъ (д): Какво искате да кажете — че нѣма нужда да се разпраца?

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Не че нѣма нужда, но не е въпросътъ, кога ще го пратите, а въпросътъ е, кога ще заинтересувате хората. И азъ мога да заявя, че законопроектътъ е пратенъ на съдилища и адвокатски съвети, които да си дадатъ мнението. И можете да бждете увѣрени, че законопроектътъ нѣма да мине на второ четене,

преди да се изкажат и изслушат мненията. Но нѣма защо да се бавимъ; ние можемъ да работимъ, за да отиде законопроектътъ въ комисията.

Б. Павловъ (д): Такива законопроекти се бавятъ подлѣжко, за да не излизатъ чепати.

И. Януловъ (с. д): Г. министре! Въ 1920 г. не можеха и да се явятъ статии по този въпросъ по простата причина, че не съществуваше тогава нито адвокатски съюзъ, нито съюзъ на българскитѣ съдии.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: А компетентнитѣ лица съществуваха.

И. Януловъ (с. д): Да, съществуваха, и тѣзи компетентни лица се произнесоха; въ списанието на министерството се напечатаха три голѣми, обширни статии отъ нѣкои членове на Кодификационната комисия. Впоследствие се явиха редица статии и въ отдѣлни вестници. Но днесъ, г. министре, когато имаме единъ адвокатски съюзъ, презъ който сѣминали всички видни юристи тукъ и на който отъ 110 депутати юристи всички, съ изключение на двама, сѣ членове; когато и Вие самъ сте членъ на този съюзъ; когато имате една организация на българскитѣ съдии, въ която влизатъ близо 90% отъ съднитѣ, въ която не влизатъ само 10% отъ тѣхъ, и която издава едно списание — азъ Ви казвамъ, че Вашиятъ законопроектъ повдига интересъ. Само презъ тази седмица азъ съмъ получилъ 24 статии върху този законопроектъ и ги държа на разположение Ви. Побързахме да публикуваме 7 отъ тѣхъ. Вие даже не ни пратихте законопроекта. Изпратихте го, но много късно. Ние не Ви се сърдимъ за това. Азъ си обяснявамъ, че то е станало случайно, защото нѣмате причини да бждемъ въ обтегнати отношения.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Дълга да обясня, че законопроектътъ е пратенъ на всички членове отъ вашия управителенъ съветъ. Единъ бѣха народни представители, други — софийски адвокати.

И. Януловъ (с. д): Много правилно, но Вие го пратихте тогава, когато вече се раздаваше на народнитѣ представители. И, въпреки всичко това, г-да, тѣзи статии говорятъ едно, въпросътъ може да не интересува депутатитѣ сега по простата причина, че има други палещи въпроси, които разкъсватъ вниманието имъ, но този въпросъ дълбоко засегна общественото мнение. Вие можете да бждете само доволенъ отъ това.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Разбира се.

И. Януловъ (с. д): Но, ако Вие сте доволенъ, азъ Ви казвамъ: когато вече 9 статии се печататъ въ вашия в. „Миръ“ отъ най-компетентното лице въ България, г. проф. Абрашевъ, въ които 9 статии безъ изключение той решително се противопоставя по много пунктове на вашия законопроектъ; когато въ „Адвокатски прегледъ“ ние даваме статия на единъ отъ най-добритѣ юристи — г. Згуревъ, бившъ министъръ, създателъ на съдийската несмѣлемостъ у насъ — който ви казва: „Г. министре, Вашиятъ законопроектъ има и добри страни, но има и извънредно голѣми недостатѣци, недейте бърза“, когато цѣлата адвокатура чрезъ „Адвокатски прегледъ“, на уводно мѣсто въ броя отъ 1 мартъ, подъ заглавие „Не трѣбва да се бърза съ законопроекта за гражданското съдопроизводство“, просто ви казва: (Чете) „За проучването на законопроекта е необходимо повече време; дебатитъ въ Парламента и работитъ въ парламентарната комисия безусловно не сѣ достатѣчни за едно основно проанализиране на всѣка набелязана промѣна и измѣрването ѝ съ огледъ къмъ поставенитѣ задачи на законопроекта“ — азъ мисля, че имамъ право да Ви кажа, че може би е една случайностъ, може би така се стекоха дебатитъ въ Парламента, но съ поставянето на въпроса на дневния редъ се прибърза съвършено погрѣшно; и тази грѣшка ще трѣбва да се поправи! Въпросътъ въ сжщностъ е широкообщественъ не само заради туй, защото отъ тѣзи 1.034 члена въ законопроекта хилядата непосредствено сѣ свързани съ българското стопанство, съ голѣми стопански и социални интереси на населението, но и защото — това нѣма да се откаже отъ г. министра — този въпросъ е една малка частица отъ една голѣма програма, отъ програмата за правосъдно дѣло и политика въ България. Дати министърътъ на правосъдието има такава програма, той ще ни каже; но тази програма е належаща. Има твърде малко ресори, къ-

дето министърътъ да има за помощници такива просвѣтени групи, както въ дадения случай е групата на съднитѣ и групата на адвокатитѣ.

Ние се опитахме, въ помощ на министерството, на голѣмия съборъ на българскитѣ правници — въ който съборъ стана съединение, тѣй да се каже, на мисълта на Университета, на съднитѣ, и адвокатитѣ — да начертаемъ една скица отъ мѣроприятия за правилното разрешение на голѣмия въпросъ за съдопроизводството въ България. И неведнѣжъ имавме случай да разговаряме съ г. министра по тѣзи въпроси. Гражданското съдопроизводство е една малка частица отъ програмата въобще за правосъдното дѣло въ България. И, споредъ менъ, само този законопроектъ далечъ не може да разреши голѣмата задача на правосъдното дѣло въ България. Защо? Защото въпросътъ за правосъдното дѣло въ България става много по-сложенъ, отколкото е въ другитѣ страни, вследствие на факта, че въ нашитѣ съдилища висятъ близо 400 хиляди закѣснѣли процеси. Това е единъ баластъ чудовищенъ, единъ баластъ, съ който, ако не се справимъ, нищо не могатъ да ни помогнатъ каквито и да сѣ законопроекти. И, следователно, разрешението на този въпросъ се слагаше отъ самото начало като условие *sine qua non*, за да можете следъ това да си създадете едно гражданско съдопроизводство за нормално време.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя А. Христовъ)

Далечъ не можемъ обвини само сегашния министъръ на правосъдието за този скандалъ въ България — закѣсненieto на 400 хиляди процеса. Министри, които се редѣха въ продължение на години, носятъ голѣма отговорностъ въ това отношение. И заради туй усилията на г. министра ще срещнатъ съюзенитѣ атаки на неприятели и приятели, политически и обществени; неговата работа действително е сезифовска.

Най-напредъ, г. г. народни представители, да се разберемъ за терминитѣ. У насъ, като започнете съ законопроекта и свършите съ всички речи, държани досега отъ едната и отъ другата страна, се говори за бързо правосъдие. Смѣта се, че бързото правосъдие е една необходимостъ, една липса въ България. Не само азъ мисля, но вѣрвамъ, че всички, като се задѣбочатъ по този въпросъ, както направиха и говорившитѣ — веднага ще се съгласятъ съ мене, че никой въ България не се оплаква отъ медлено правосъдие отъ гледна точка на процедурата. Защо да смѣтаме правосъдието за медлено отъ гледна точка на процедурата поради факта, че дѣлото се гледа въ първата инстанция, следъ туй въ втората инстанция, следъ туй въ Касационния съдъ? Да смѣтаме, че съществуването на тѣзи вѣковни инстанции, създадени въ продължение на столѣтия, бихъ казвалъ, на хилядитѣта, сѣ една спѣшка за правораздаването въ България, значи, да отречемъ правото. Ако въ България има едно закѣснение въ правораздаването, то далечъ не се дължи на закона за гражданското съдопроизводство и на всичкитѣ форми и методи за раздаване на правосъдието у насъ. По това ще трѣбва да се разберемъ. И когато се разберемъ по това, цѣлата база на законопроекта на г. министра рухва, отъ законопроекта оставатъ само едни развалини отъ добри намѣрения и тукъ-тамъ отъ добри институти. За разрешаването на голѣмия въпросъ, въпросътъ за корегирание формиитѣ на правораздаване — трѣбва да се възползуваме отъ опита въ чужбина и, ако можемъ, да притуримъ нѣщо къмъ състоянието и развитието на тия форми на правораздаването, създавани въ продължение на толкова столѣтия. Това е достойна работа за единъ министъръ на правосъдието. Но този въпросъ нито е бързъ за България, нито може да се разреши на тази фалшива база — бързина на правосъдието. Този въпросъ може да се разреши само на една друга база: подобрене на правосъдието. На този въпросъ г. Згуревъ отговаря много добре. Той е напълно съгласенъ, или пъкъ азъ съмъ напълно съгласенъ — защото той е много по-старъ и по-компетентенъ отъ мене — съ изказанитѣ мисли отъ него. Той казва, че не бива да се смѣсватъ двата въпроса — въпросътъ за бързината на правосъдието и въпросътъ за стойността на институциитѣ и формиитѣ на закона за гражданското съдопроизводство. (Чете) „Ето защо азъ и тукъ се повръщамъ на онова, което въ продължение на повече отъ 30 години съмъ проповѣдвалъ — че, докато не се създадатъ у насъ условия за една добре подготвена магистратура, ние нѣма да имаме добро, истинско и бързо правосъдие. Нека не бжда тукъ зле претълкуванъ. Азъ не искамъ да кажа, че нашето правосъдие е лошо, но то не ни дава това, което може да даде. То е безпристрастно, то е безкористно и работи вѣнъ отъ си-

литъ. Думата ми е, да се спре бѣгството на почуствувалитъ се подготвени сѣдии — тѣ бѣгатъ въ адвокатурата — „и задържането на мѣстата имъ, за да пѣмаме вѣчно млади магистрати. За да се постигне това, обаче, нужно е да се направятъ голѣми жертви на най-добро материално обезпечаване на сѣднитъ“, и т. н. — цѣла програма.

На сѣщото мнение е и едно друго компетентно лице, другаръ по идея и въ всѣко отношение на г. министра на правосѣдието — г. проф. Абрашевъ. И той се пита, защо, следъ като имате вие измѣненето на закона за гражданското сѣдопроизводство отъ 1897 г., 1907 г., и 1922 г. и въ продължение на 35 години имате 21 други измѣнения на закона; и следъ като при този фактъ ние виждаме, че не се доби гонениятъ резултатъ — ускоряването на процеса, а, напротивъ, се добива съвършено противното; и ако отъ друга страна по този начинъ ние обръщаме процедурата въ една гавра въ очитъ на населението, защо бързате, г. министре? Тази мисль на г. Абрашева, трѣбва да признае, е много права. Нищо неоправимо, впрочемъ, не се е случило. Сегашниятъ законопроектъ е една не малка заслуга на г. министъръ д-ръ Кулевъ. Е добре, дайте възможностъ на всички да разискватъ по тѣзи голѣми измѣнения, проектирани за процедурата и по този начинъ да се създаде единъ законопроектъ, достоенъ за днешното положение на правото въ свѣта и частно въ България.

Азъ зная какво ще ми се отговори на това: не се безпокойте, този законопроектъ дълго ще лежи въ комисията по Министерството на правосѣдието и нѣма да го изпуснемъ отъ тамъ да излѣзе съ своитъ недостатѣци; даже г. министърътъ нѣма да го познае следъ това.

Азъ намирамъ, че този начинъ на процедиране не отговаря на намѣрената на г. министра; не отговаря, азъ бихъ казалъ, и на достойнството на Парламента. Веднѣжъ по-видигнатъ такъвъ голѣмъ общественъ въпросъ, дайте предварително възможностъ на компетентнитъ лица да се произнесатъ окончателно по него.

Ако ние надникнемъ въ Върховния касационенъ сѣдъ, ще видимъ, че вториятъ голѣмъ въпросъ, специфично български въпросъ, станалъ особено болезненъ следъ войнитъ, въ Върховния касационенъ сѣдъ има най-тежката си форма. Отъ цифритъ, които ще ви цитирамъ, ще дойде до заключение, че грѣхътъ е на много и много министри отъ миналото, включително до сегашния моментъ.

Въ 1910 г. имаме заведени въ Върховния касационенъ сѣдъ всичко 4.462 дѣла; сѣдътъ е свършилъ 3.888 дѣла и е останалъ единъ баластъ много малкъ, отъ нѣколко стотици дѣла; въ 1911 г. заведени дѣла сѣ достигнали 4.310, решени сѣ били 3.856; въ 1912 г. заведени дѣла сѣ достигнали 3.945, а сѣ били решени 2.624; въ 1914 г., заведени — 3.981, а решени — 1.895; въ 1919 г., заведени — 2.312, а решени — 2.255; въ 1920 г., заведени — 3.283, а решени — 2.853; въ 1922 г., заведени — 5.106, а решени — 3.202; въ 1923 г. заведени дѣла достигатъ 10.040, а решени — едвамъ 3.647; въ 1924 г., заведени — 7.992, а решени — 8.800; и пр. На 1 януарий 1927 г. ние имаме 17.055 висящи дѣла, т. е. едно увеличение на баласта за една година съ 4.423 дѣла.

Вие забелязвате, следователно, че баластътъ на дѣлата въ Върховния касационенъ сѣдъ расте все повече и повече, и, следователно, не може да се смѣне, че по начина, досега практикуванъ въ Върховния касационенъ сѣдъ, ще може да се достигне до една ликвидация на тѣзи дѣла. Много справедливо се забелязване въ единъ вестникъ, че, ако така се продължава, не само че нѣма да бѣдатъ достатѣчни 25 години, колкото се изисква за свършване на дѣлата въ апелативнитъ сѣдилища, но нѣма да бѣдатъ достатѣчни и 50 години; цифрата не можемъ да фиксираме по причина на това, че баластътъ расте.

Апелативнитъ сѣдилища се намиратъ сѣщо въ едно крайно болезнено състояние. Въ края на 1921 г. — да не ви говоря за постѣпилитъ и за решени дѣла — сѣ останали не свършени, висящи дѣла 10.838. Тогазашниятъ министъръ е знаелъ това, той е билъ длѣженъ да се занимае съ този въпросъ; а вие ще видите, какво става съ бюджета на Министерството на правосѣдието. Въ 1922 г. сѣ останали не свършени 14.200 дѣла; въ 1923 г. цифрата на останалитъ не свършени дѣла се увеличава на 15.572; въ 1924 г. се увеличава на 17.168, а въ 1925 достига 17.500.

Азъ се ползувамъ за тѣзи данни отъ материята, която съмъ печатилъ въ „Адвокатски прегледъ“ и отъ общата отчетна ведомость за дейността на сѣдилищата, за която не мога да намѣря думи да похваля Министерството на правосѣдието. Изабощо отъ тѣзи статистически данни, които се даватъ съ такава нагледностъ, вие виждате усилията на сѣднитъ — азъ бихъ казалъ, заедно съ това и усилията на министерството — но въ сѣщото време виждате този баластъ да се увеличава. Очевидно е, че употребениятъ начинъ,

не могатъ да дадатъ желания резултатъ — премахване на този баластъ. Въ окръжнитъ сѣдилища, въпрѣки всички употребени усилия: въ 1921 г. — ще закрѣпявамъ цифритъ — е имало 133.000 висящи дѣла; презъ 1922—129.000, презъ 1923 г. — 108.000, презъ 1924 г. — 95.000, намалението е едва съ 10%, но въ 1925 г. числото на висящитъ дѣла пакъ нараства и достига до 101.700 и т. н.

Р. Василевъ (д. сг): Тая година имаме едно голѣмо намаление на дѣлата въ окръжнитъ сѣдилища.

И. Януловъ (с. д): Да, презъ 1927 г. действително има известно намаление, но не голѣмо.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Азъ имамъ цифри, които ще дамъ и отъ които се вижда, че окръжнитъ сѣдилища днесъ сѣ въ такова добро положение, въ каквото не сѣ били никога преди войната.

И. Януловъ (с. д): Чакайте, г. министре; недейте бърза съ Вашитъ цифри. Вие ще имате възможностъ да ги кажете. Не ме прекъсвайте, Вие ме прекъснахте веднѣжъ и не сполучихте. Азъ ще отговоря и на тѣзи Ваши изявления, които поддържате и въ 1926/1927 г.

Така че, въ края на 1925 г. е имало всичко въ българскитъ сѣдилища висящи 365.991 граждански и углавни процеси.

И. Пѣдаревъ (д. сг): Въ окръжнитъ сѣдилища ли?

И. Януловъ (с. д): Не, въ всички сѣдилища въ България, безъ дѣлата въ сѣдебнитъ пристави и сѣдебнитъ следователи, безъ нотариалнитъ дѣла, безъ настоянческитъ дѣла. Тази цифра недейте мисли, че така бързо ще бѣде ликвидирана.

Е добре, азъ искамъ да ви извадя отъ известния голѣмъ оптимизмъ по този въпросъ, който и сега проявявате, и да ви кажа, че е много малко по вашия начинъ да се достигне до желанитъ резултати. Ако вие по-добре се възползвате, бихъ казалъ азъ, отъ тия цифри, резултатътъ ще бѣде много по-добъръ, както азъ се лаская да вѣрвамъ, ако навремето бѣхте по-добре преценили цифритъ, които азъ внесохъ по бюджета и за които бѣхъ отрупанъ съ твърде много ругатни, може би резултатътъ щѣше да бѣде по-другъ.

И Вие, г. министре — не лично Вие, разбира се, но официозно отъ страна на министерството, за което азъ съвсемъ не го осѣждамъ — давахте сѣщо така оптимистични изявления въ пресата, които азъ нѣма да чета изцѣло сега. Напр., въ едно скорошно изявление въ пресата, най-много преди една година, се даваха нови данни за засилената ликвидация на висящитъ дѣла. Казва се тамъ: (Чете) „За да се добие едно правилно разрешение на въпроса за бързото правосѣдие, трѣбваше, преди всичко, сѣдилищата да се справятъ съ натрупанитъ и изостанали презъ войнитъ дѣла. Всички сѣдилища се отдадоха на интензивна работа и малко вече сѣдилища иматъ висящи дѣла. За целта се увеличиха сѣдебнитъ заседания, и гражданскитъ отдѣления при окръжнитъ сѣдилища засега разглеждатъ срѣдно отъ 25 до 30 дѣла.

„Презъ октомврий м. г. Върховниятъ касационенъ сѣдъ е разгледалъ 719 дѣла, или по 29 дѣла за всѣки сѣдия. Презъ ноемврий отъ сѣщия сѣдъ сѣ били разгледани и решени 652 дѣла. За тритъ апелативни сѣдилища — София, Пловдивъ и Русе — презъ декемврий се падатъ срѣдно по 30 дѣла на всѣки сѣдия, отъ които 23 съ решение или присѣда. Апелативнитъ сѣдилища сѣ се справили съ постѣпленитъ презъ месеца и сѣ намалили частъ отъ висящитъ стари дѣла“, и т. н.

И стъ това съобщение се вижда сѣщо, че, въпрѣки прекъснатитъ усилия на сѣднитъ, пакъ единъ голѣмъ баластъ отъ стотици хиляди дѣла остава и че има намаление, но само въ десетичитъ.

Въ началото на тая година в. „Слово“ публикува следното съобщение, което показва сѣщо тѣй усилената работа на сѣдилищата и министерството, но и крайния оптимизмъ, чрезъ тая усърдна дейностъ да се разреши въпросътъ за висящитъ дѣла:

(Чете) „Споредъ сведения на Министерството на правосѣдието, въ много отъ сѣдилищата изъ царството сѣ били вече решени всички постѣпили до 1923 г. дѣла. Въ останалитъ сѣдилища има извънредно малко нерешени дѣла отъ постѣпилитъ до тази година. Въ зависимостъ отъ количеството на дѣлата, Министерството на правосѣдието е дало

срокове на съответните съдилища да ги привършат. Някои съдилища съобщават, че са привършили и съдбата, постановили през 1924 г. Наредено бѣ отъ Министерството на правосъдието също да се ликвидира съвисящитѣ чиновнически дѣла.

„За да се засили експедитивността на съдилищата при разглеждане на дѣлата, Министерството на правосъдието предприе редица реформи отъ законодателенъ и разпоредителенъ характеръ“. — Законодателниятъ сега се явява — „Резултатитѣ са вече налице. Отъ сведенията, съ които разполага министерството презъ едногодишенъ периодъ време, отъ 1 юлий м. г. до 1 юлий т. г., предъ мировитѣ съдилища въ царството са заведени всичко 400.000 нови дѣла, а са разгледани и ликвидирани окончателно отъ същитѣ съдилища 440.000“ — значи, съ една разлика отъ 40.000“. — Значи, разликата е 40 хиляди. — „Въ окръжнитѣ съдилища за същото време са постановили 98 хиляди, а са ликвидирани 103 хиляди дѣла“. Значи, отъ старитѣ дѣла презъ цѣлата година има едно ликвидиране на 5 хиляди дѣла само! „Предъ апелативнитѣ съдилища са заведени 12 хиляди нови дѣла, а е ликвидирано за този периодъ отъ време съ 12.700 дѣла“. — Значи, намалението е само отъ 700 дѣла! „Ако ликвидацията върви въ това съотношение къмъ постановитѣ за разглеждане нови дѣла, което се отбелязва презъ изтеклия едногодишенъ периодъ, може съ право да се разчита, че скоро нашитѣ съдилища ще могатъ да минатъ къмъ нормалното, бързо и навременно правораздаване; дѣлата ще постановятъ и следъ нѣколко дни само ще се насрочватъ за разглеждане“.

Е добре, г. министре, въпреки тия оптимистични сведения, азъ ви казвамъ, че не въ далечна дата, на 1 януарий 1927 г. ние имаме, напротивъ, едно увеличение на висшиятѣ дѣла въ Върховния касационенъ съдъ на около 17.000.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Азъ мога да ви кажа, че и хаберъ нѣмамъ кой ги е писалъ тия сведения въ вестникитѣ. Азъ тукъ имамъ сведения, които после ще ви прочета.

И. Януловъ (с. д): Много добре, г. министърътъ казва, че отъ тия официозни съобщения въ пресата . . .

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Хаберъ нѣмамъ.

И. Януловъ (с. д): . . . хаберъ нѣма, макаръ, че тукъ се казва: „споредъ сведения на министерството“. Това го допускамъ, но нѣма защо да се смѣта това като недостатъкъ на министерството. Отиватъ сигурно журналисти, искатъ сведения и министерството имъ ги дава. Но това не е въпросътъ, въпросътъ е другъ. Много хубаво правите съ вмѣкването на публичностъ по този въпросъ; това е много добре, и ако е Ваша тази заслуга, азъ я подчертавамъ. — Азъ ви казвамъ, че, освенъ въ Върховния касационенъ съдъ, вие имате грамаденъ балоастъ отъ дѣла и въ апелативнитѣ съдилища. Висящи дѣла тамъ на 1 януарий 1927 г. имате 16.955, т. е. едно намаление на балоаста само съ 78 дѣла. И то: Пловдивскиятъ апелативенъ съдъ има увеличение съ 664, Русенскиятъ съ 87, а Софийскиятъ — намаление съ 829. Но помнете, че въ Софийския апелативенъ съдъ дѣлата се насрочватъ — и тукъ никой нѣма да ме опровергае — едва следъ изтичането на две, три години отъ постановянето имъ. А що се касае до насрочването на углавнитѣ дѣла, то става още по-мѣчно.

Също така има данни и за окръжнитѣ съдилища, макаръ че въ окръжнитѣ съдилища, безъ съмнение, не може да се откаже, има едно малко намаление на дѣлата.

Голѣмиятъ балоастъ, следователно, си остава. Г. министърътъ ще ни каже своитѣ цифри, но отъ тия цифри не може да се допусне чудото, че 1927 г. е ликвидирала съ този колосаленъ балоастъ отъ стотици и хиляди дѣла.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Никой не твърди това.

И. Януловъ (с. д): Прекрасно. „Никой не може да поддържа това“, казвате. Има само единъ успѣхъ, който има обаче, своя отрицателна страна. То е изтичането на една голѣма частъ отъ процеситѣ отъ долнитѣ инстанции въ горнитѣ инстанции, които се задръстватъ. Същевременно, обаче, постановянето на нови процеси, вследствие увеличения на населението, вследствие развитието на стопанския животъ, вследствие стопанската криза, си върви, и този голѣмъ въпросъ за балоаста си остава отворенъ.

Министерството опита да практикува едно безпарично срдѣство по простата причина, че — не по вина може би на г. министра на правосъдието, а поради общата финансова стѣсненостъ на държавата — не можеше да практикува друго срдѣство. Безпаричното срдѣство, което то опита да практикува, е засилването работата на съдилищата. Достигнали сме дотамъ, че, напр., единъ мирови съдия презъ м. декемврий 1926 г. — това са официални цифри — е свършилъ 876 дѣла, като по 651 е написалъ решения и присъди, т. е. всѣки денъ — смѣтамъ 25 работни дни на месеца — той е свършилъ по 35 дѣла и е написалъ по 26 решения и присъди, или като вземете работния денъ по 8 часа, той е написалъ по единъ съдебенъ актъ — безъ прекъсване, безъ да стане отъ стола си — за 8 минути! Единъ отъ сериознитѣ вестници въ царството писа по този поводъ: (Чете) „Това наистина е американски рекордъ, но отъ него правосъдието може само да загуби. И най-гениалниятъ съдия не може въ 8 минути да напише решение. Нека отъ една крайностъ не минаваме въ друга крайностъ“.

А. Поповъ (д. ст): Това не е правосъдие.

И. Януловъ (с. д): Да, тогава това не е правосъдие. Азъ ще трѣбва да констатирамъ — колкото и да мѣля, не помалко отъ г. министра, за доброто име на българското правосъдие, както и всички тука мѣлятъ, че наредъ съ безпристрастието и безкористието на нашитѣ съдии, което е послувично и съ което можемъ да се гордѣемъ — въ качествено отношение, вследствие на това извънредно голѣмо увеличение на продуктивността, на количеството на работата — а това не е общарска работа, не е създаване на обикновена стока, а е работа на разумъ и съвѣсть — има единъ отпадъкъ. Това не го казвамъ само азъ, като упрѣкъ на българското правосъдие; това ще го чуете отъ устата и на най-добритѣ съдии въ Върховния касационенъ съдъ. Има хора и въ нашата срдѣда, които са били тамъ едни отъ добритѣ съдии, и тѣ ще могатъ да ви кажатъ какви са били решенията въ миналото и какви са нѣкои отъ решенията сега. Всичко това вреди за самата целъ, за постигането на която се полагатъ усилия. Ако такива решения ставатъ многочислени, достига се и до многочислени обжалвания. Завчера тукъ се питаше единъ ораторъ: „Защо са тия масови обжалвания въ България?“ Ние публикувахме въ „Адвокатски прегледъ“ данни за Белгия и за Франция, отъ които се вижда — и действително това удивлява — че тамъ обжалвания ставатъ въ много рѣдки случаи, особено обжалвания въ Върховния касационенъ съдъ — то е изключение. У насъ всичко се обжалва. Разбира се, една отъ причинитѣ за това лежи може би въ психологията на населението; може би — най-после нека бждемъ откровени въ това отношение — и българската адвокатура да има дѣлъ въ този грѣхъ, но въ всѣки случай ние трѣбва да признаемъ самия фактъ, че една голѣма частъ отъ решенията се пререшаватъ, се коригиратъ въ апелативнитѣ съдилища и впоследствие една частъ отъ решенията пакъ се връщатъ и отъ Върховния касационенъ съдъ.

Като вземете предъ видъ какво бѣше връщането по-рано за известни дѣла и какво е връщането сега, ще трѣбва да констатираме — и азъ мога това да ви го кажа отъ личенъ опитъ — че има връщане на дѣла въ апелативния съдъ, поради взети отъ него такива решения, които действително могатъ да бждатъ въ голѣмъ упрѣкъ — не говоря за този апелативенъ съдъ или за други — на българското правосъдие. Подобно едно връщане, разбира се, се паира, така да се каже, съ усилията на Върховния касационенъ съдъ да намали балоаста, натрупанъ въ продължение на толкова години. Твърде често В. к. с. казва, наистина „безъ послѣствие“. Но какво означава? То значи две работи. Отъ една страна, че действително не трѣбва да се касиратъ известни решения и присъди, но то значи, отъ друга страна, и това, че вече се смѣта, какво не бива твърде много да се придира въ тънкости на голѣмитѣ юридически въпроси. Защо? Защото тогава балоастътъ би станалъ още по-непоносимъ. Когато вие имате углавни процеси отъ 1900, 1910 г. . . .

Б. Павловъ (д): Това са рѣдки случаи.

И. Януловъ (с. д): Тѣ са рѣдки, не мога да откажа, че все повече и повече тѣ се ликвидиратъ, но, когато вие имате маса висящи дѣла въ апелативния и Върховния

касационен съдъ, които стоятъ въ продължение на 4—5 и повече години, когато определения за дълби чакатъ въ продължение на нѣколко години, а това се отразява най-зле на стопанския животъ, всичко това ви показва, че действително замедляването е извънредно голямо, но то се дължи не на процедурата, а на този колосален блатъ. Ясно е, че безпаричното сръбство на г. министра на правосъдието или на Министерството на правосъдието да се засиля колкото се може повече работата на съднитѣ, не доведе до истинския резултатъ, а доведе до единъ другъ, съвършено нежелателенъ резултатъ. То разстрои физически и нервно здравето на маса съдии, особено като се вземе предъ видъ при какви хигиенически и други условия на труда тѣ работятъ. Това влоши въ качествено отношение решенията и присъдитѣ на нивитѣ съдилища, но не можа да ни доведе до голѣмата целъ — своевременно разрешаване на процеситѣ.

Съ тия въпроси българската юридическа мисълъ се занимава своевременно. Тя посочва редица други сръбства, които сѫ много по-ефикасни, която сѫ, въ смисленостъ, единственото ефикасно сръбство за разрешение на голѣми въпросъ за висшиятѣ стотици и хиляди процеси въ България. На 6 и 7 май 1926 г. въ София се събра съборътъ на българскитѣ правници, за който вече ви споменахъ. Тамъ този въпросъ се изнесе отъ главния прокуроръ на Върховния касационенъ съдъ. Взеха участие маса юристи, разгледа се всестранно въпросътъ за засиляване съдопроизводството у насъ въ връзка съ натрупания блатъ и се препоръчаха сръбства, нѣкои отъ които азъ искамъ да занеса тукъ и да ги подчертая въ Парламента, въ връзка съ разискването на законопроекта. Въ резолюцията на събора се препоръчва, между другото: „Да се направятъ всичко възможно за подобрене материалното положение на магистратурата и помощния съдебенъ персоналъ.“

„Да се взематъ мѣрки за построяване сгради за помѣщения на съдебнитѣ учреждения.“

„Да се пристъпни къмъ общъ прегледъ на действащото законодателство и кодификацията му.“

„Да се узакони, цѣло подготвителната работа въ гражданскитѣ дѣла да се извършва отъ единъ съдия“ — началото на едноличенъ съдъ, за който тукъ се спомена, но който се смѣни отъ нѣкои отъ г. г. ораторитѣ съ функциитѣ на мировия съдия.

„Да се предприеме въ най-непродължително време прегледъ на закона за гражданското съдопроизводство, като се усили писмеността и се опростотворятъ процесуалнитѣ форми, но въ същото време да се запазятъ основнитѣ начала и институти, за да се обезпечи добро, своевременно и бързо правосъдие, както и бързо изпълнение на съдебнитѣ решения.“

„Да се иззематъ изъ подеждността на съдилищата и се предадатъ на други юрисдикции въпроси и дѣла не отъ чисто съдебно естество (за благоустройството, за пенсиятѣ и т. н.).“

„За привършване на висшиятѣ дѣла въ съдилищата, временно да се увеличатъ съставитѣ и числото на съднитѣ и на нужния помощенъ персоналъ, като се направи това по начинъ, който да не засегне несмѣняемостта на съднитѣ.“

Г. г. народни представители! Както виждате, въ всичкитѣ тия мѣрки, никакъ не се споменава безпаричното засиляване работата на съднитѣ. Всички тия мѣрки докарвахме своевременно на респективния министъръ, и той ги одобри. По всички тия мѣрки днесъ се достигна до прилагането само на първата: „Да се предприеме въ най-непродължително време прегледъ на законитѣ за гражданското съдопроизводство“, но веднага изрично се казва въ резолюцията, че това трѣбва да се постигне само при условие, да се запазятъ непоколебимитѣ „основнитѣ начала и институти, за да се обезпечи добро, своевременно и бързо правосъдие“. За да се ликвидира съ въпроса, който мѣти мисълта на г. министра, мѣти мисълта и на всички ни, относно висшиятѣ процеси, азъ спирамъ вниманието ви на последната точка на резолюцията и казвамъ: всичко друго е илюзия. Докато ние съ специаленъ кредитъ не доведемъ до едно временно увеличение на числото, респективно на съставитѣ на съда, и на нужния помощенъ персоналъ за различаване на този голѣмъ блатъ, ние не ще можемъ да достигнемъ до никакви резултати. Е добре, вземете г. министре, този аргументъ, вмѣсто противъ Васъ, въ Ваша полза и дайте на г. министра на финанситѣ следнитѣ цифри, които азъ намирамъ за крайно необходимо да цитирамъ. Какво става съ бюджета на българското правосъдие? Много отъ бившитѣ министри, които може би хвърлятъ дѣлата вина на сегашния ми-

нистеръ, азъ бихъ го попиталъ: слѣни ли бѣха тѣ следъ войната, когато ние давахме по проектодоговора за миръ отчетъ, какви изобщо разходи сѫ необходими на България, да кажатъ, какви разходи сѫ необходими за българското правосъдие? Тогава не ни се даваха цифри, че има нужда отъ засиляване на разходитѣ за правосъдието. Следъ не ни се даваха цифри и за висшиятѣ дѣла, когато въ 1920/21 г. имаше 100—200 хиляди висши дѣла. Е добре, да сравнимъ бюджетитѣ на Министерството на правосъдието и на Министерството на вътрешнитѣ работи и да видимъ, какъ сѫ расли тѣ. Бюджетътъ на Министерството на вътрешнитѣ работи въ 1910 г. е билъ 9 милиона лева, въ 1915 г. — 14 милиона лева, въ 1920/1921 г. — 149 милиона лева и въ 1925/1926 г. — 467 милиона лева. Бюджетътъ на Министерството на правосъдието е билъ въ 1910 г. 5 1/2 милиона лева, въ 1915 г. — 9 милиона лева, въ 1920/1921 г. — 67 милиона лева и въ 1925/1926 г. — 142 милиона лева. Значи, докато бюджетътъ на Министерството на вътрешнитѣ работи се е увеличилъ 36 пѣти, извънъ разнитѣ други кредити, бюджетътъ на Министерството на правосъдието се е увеличилъ само 15 пѣти, или, изчисленъ въ златни лева, е едва половината отъ бюджета въ 1915 г. Това е фактъ. Въ туй време имате, макаръ и малко, увеличение на съднитѣ, на съдебния персоналъ и пр.

И. Пупешковъ (д. ср): 28 пѣти е увеличенъ бюджетътъ на Министерството на правосъдието — отъ 5 милиона на 142 милиона лева.

И. Януловъ (с. д): Азъ го сравнявамъ съ бюджета отъ 1915 г., а Вие го сравнявате съ бюджета отъ 1910 г. Въ сравнение съ бюджета отъ 1910 г., увеличенъ е 28 пѣти; въ сравнение съ бюджета отъ 1915 г., увеличенъ е 15 пѣти. Азъ го сравнявамъ съ бюджета на последната година до войната, когато левътъ бѣше златенъ. Това е точно. Министерството на вътрешнитѣ работи служи за поддържане на вътрешния редъ, но и Министерството на правосъдието служи за поддържане на обществената статика, безъ последното министерство не може, при все това, реалниятъ разходъ за Министерството на правосъдието въ 1926 г. е равенъ едва на половината отъ реалния разходъ въ 1915 г. Ако общиятъ нашъ бюджетъ въ 1926 г., въ сравнение съ бюджета отъ 1915 г., е увеличенъ толкова пѣти, колкото пѣти е увеличена стойността на златния левъ спрямо книжния и плюсъ още нѣщо, бюджетътъ на Министерството на правосъдието реално е намаленъ. Ето за смѣтитѣ години процентътъ на бюджетитѣ на едното и другото министерство, спрямо цифрата на общия разходенъ бюджетъ презъ 1910, 1915, 1920, 1921, 1925 и 1926 г. Бюджетътъ на Министерството на вътрешнитѣ работи е равенъ презъ 1910 г. на 5.6% отъ общия бюджетъ, презъ следващата година — на 5%, презъ 1925/1926 г. цифрата се увеличава на 6.8 на сто, значи имате едно чувствително увеличение въ разходитѣ по Министерството на вътрешнитѣ работи.

С. Савовъ (д. ср): То е важно министерство.

И. Януловъ (с. д): Вѣрно е, че е важно министерство само по себе си, и отиватъ грамадни разходи за него. Но сравнете, за да видите, какво става съ Министерството на правосъдието, или ако искате, вземете го изолирано, за да видите, какъвъ е процентътъ на бюджета на Министерството на правосъдието, спрямо общия бюджетъ. Ето този процентъ: презъ 1910 г. 3.9, презъ 1915 г. 3.3, презъ 1920/1921 г. 2.2, значи, постоянно се намалява, и въ 1925/1926 г. процентътъ е вече равенъ на 1.98. Следъ това има едно малко увеличение, обаче безъ да може далечъ да достигне процентътъ до 3.9.

Следователно, за правосъдието се изразходва, съ прогреса на страната, все по-малка и по-малка частъ отъ общия бюджетъ, нѣщо което безъ съмнение е неправилно.

Но азъ искамъ да направя тукъ и една трета констатация, — какъ правителството и Камарата сѫ подпоказали основнитѣ на правосъдието съ това, че прихвъртитѣ, които държавата събира отъ негово име и за негова смѣтка, сѫ тройно по-големи отъ разходитѣ за правосъдието! Азъ съжалявамъ извънредно много — защото нѣмамъ намѣрението да ви измѣквамъ презъ тия късни часове — че не разполагамъ съ време, за да ви цитирамъ, на първо мѣсто, даннитѣ по бюджета, като се справимъ точно съ гербовия сборъ. Отъ всичкитѣ 400 милиона лева, които дава този сборъ, 200 милиона лева се падатъ като дѣлъ на Министерството на правосъдието, и като ги съберете съ другитѣ доходи отъ правосъдието, ще излезе, че българската държава получава отъ името и за смѣтка на българското правосъдие двойно и тройно повече, отколкото изразходва. Ако

сравните това с някои стопански ресурси в България, където много пъти се свършва с налив, ще излезе, че там, където трябва да печелим, губим, а там, където се касае за една социална функция на държавата — правосъдието — и където трябва да изразходваме повече, като на малкият даже другите разходи — печелим от правосъдието!

Азъ спирамъ вашето просвѣтено внимание на тѣзи три голѣми констатации, върху които ще трябва да се замислимъ и отъ които азъ тегля заключението, че разчистването на тоя баластъ може и трябва да стане съ назначаването на допълнителни съдебни състави, особено въ горните инстанции. Това, разбира се, ще доведе до едно малко засилване на бюджета. Въ това отношение нека г. министърътъ знае, че ще намѣри пълна и безразсервна подкрепа отъ насъ, защото тази гавра на правосъдие не може да продължава. Оня денъ единъ господинъ ми каза: „Извънредно хубаво стана съ закѣсеннето на процеса ми. Получихъ 200.000 л. безъ да съмъ подозиралъ“. — Какъ тѣй, рекохъ. Каза ми човѣкътъ: „Съдѣха ме. Депозирахъ гаранция въ ценни книжа, сега отивамъ да си взема ценните книжа и научавамъ, че се плащатъ четворно, така че 200.000 л. ми оставатъ въ джоба“.

Но да оставимъ тази случайностъ. Ние често пити се сърдимъ, защо министрите назначаватъ някои хора дадени подъ съдъ. За Бога, ние сме прави, но ние сме и малко нѣщо неправи. Когато давате единъ човѣкъ подъ съдъ и процесътъ му се разрешава за 10 години, и когато елементарно правило е, че несъдениятъ се предполага невиненъ, не можете вие да искате отъ този човѣкъ да не яде, и да осъдите и неговото семейство на гладъ и мизерия, независимо отъ това, че го деградирате и социално. А когато — знаете много примѣри за това — хора свободни подъ гаранция и обвинявани въ тежки престѣпления, и за които горе-долу се знае, че сѣ виновни, искатъ да продължаватъ процеситъ и благодарение на тази натрупаностъ отъ дѣла, процеситъ имъ отиватъ по 7—8 години, азъ ви казвамъ: това е вече една премия на престѣпността, това е една отъ многото причини, до които се добрахъ при изследванията ми по въпроса, защо престѣпността расте въ България.

Следователно, за да се реши голѣмиятъ въпросъ, който г. министърътъ иска да разреши съ измѣняването на някои основни, вѣковни институции и форми въ гражданското съдопроизводство, цѣрѣтъ е, както ви казахъ, свършено другъ.

Но ние препоръчваме и друга една извънредно важна мѣрка, а тя е, при ревизирането на гражданското, респективно на углавното съдопроизводство, тази ревизия да бѣде обща съ огледъ на цѣлото законодателство. Изтъкнахъ се тукъ, напр., такива случаи. Вие правите известни измѣнения въ терминологията. Г. Абрашевъ твърде много ви осъжда въ това отношение съ право или криво, но въ много отношения съ право. Е добре, същитъ термини вие ги имате въ закона за задълженията и договоритъ, тѣ тамъ си стоятъ. Вие правите известни измѣнения, като вмѣквате наказателни санкции въ главата за изпълнителното съдопроизводство. Е добре, тѣзи наказателни санкции се намиратъ въ наказателния законъ. Вие знаете това добре, вие бихте могли да го корегирате. Това вмѣкване на наказателни санкции въ единъ граждански процесуаленъ законъ — тъмниченъ затворъ и пр. — е едно извикване на оная необходимостъ, на която азъ спирамъ вашето просвѣтено внимание, че, когато се ревизира единъ законъ, който органически е свързанъ съ цѣлото законодателство, не може да не се ревизиратъ и другитъ закони, т. е. това да стане съ огледъ на цѣлото законодателство, и съ огледъ на усъвършенствованията на тѣзи институти въ чужбина. Какъ можете, г. министре, да създавате новъ законъ за гражданското съдопроизводство, безъ да се възползвате отъ придобитията на научната мисль въ странство, на доктрината и на юриспруденцията, излѣта въ новото законодателство по гражданското съдопроизводство въ чужбина? Вземете, напр., института за едноличния съдъ, за който въ Белгия имаше и се прокара законопроектъ презъ 1919 г. и който въ свързка съ измѣненията на някои положения относително мировитъ съдии, другъ единъ законъ, се разисква въ Белгия и Франция презъ 1923 г. Какъ да не се възползуваме отъ този институтъ на едноличния съдъ? Ние ви дадохме достатъчно материалъ въ „Адвокатския прегледъ“. Вие изпратихте въ странство двама-трима видни магистрати; много хубаво направихте; тѣ напечатаха своитъ доклади въ списанието на министерството и въ нашитъ списания, и тѣ всички ви говорятъ съ възторгъ за едноличния съдъ. Г. Пѣдаревъ смѣси завчера тѣзи две работи, но едноличниятъ съдъ е нѣщо свършено различно отъ мировото съдебно производство.

Поддържаме въ същото време, че при тѣзи ревизии основнитъ начала и институти за доброто правосъдие не трябва да бѣдатъ засѣгани. Ние въ България не трябва да дадемъ примѣръ въ това отношение. И азъ само съ туй си обяснявамъ онази болезненостъ и нервностъ, съ която г. Абрашевъ, професоръ по гражданско съдопроизводство въ нашия Университетъ, нише срещу законопроекта на г. министра Кулевъ, въ който законопроектъ, безспорно, има и доста добри работи. Казвамъ, обяснявамъ си това, понеже въ продължение на 30 години той е живѣлъ непосредствено съ тѣзи форми, тъй както г. министъръ Кулевъ въ продължение на 20—25 години живѣе непосредствено съ формитъ на углавния процесъ и на углавното право. Нему нѣкакъ е недоволко, когато се рушатъ известни институти. Той пише десѣтъ статии по въпроса. Мене ми е абсолютно невъзможно да се справя съ цѣлата материя, която съмъ набелязалъ да разгледамъ, съ противоречията и несъгласията на отдѣлнитъ институти въ проекта, и за туй азъ ще взема само някои примѣри.

Г. Абрашевъ съ право се спира на въпроса за мировото производство и, отъ гледна точка на това да не се подкопавагъ основнитъ начала, той казва: „Вие давате ли си смѣтка за това, какво значи мирови съдия? Не, казва той, вие не си давате смѣтка“. Въ Франция мировиятъ съдия елиза въ *juridiction extraordinaire*. Това не е обикновена юрисдикция, това не е единъ обикновенъ съдъ, това е едно изключение. Да не отиваме въ Англия, където има принципи, които и отъ насъ, социалиститъ, се искатъ да се усвоятъ, като изборността, и където институтътъ на мировитъ съдии е свършено различенъ. Да не отиваме и въ Германия, където също този институтъ е нѣщо свършено друго, съ вѣковни традиции, както ви е известно. Вземете компетенцията въ чужбина. Миналата вечеръ г. Пѣдаревъ казваше: „Трябва да дадемъ на мировия съдия компетенция до 50.000 л., мажко е, да отидемъ още по-нагоре“. Е, г-да, да видимъ каква е компетенцията на мировия съдия въ други страни, напр., въ Франция и Белгия. Тамъ по углавни процеси мировиятъ съдия може да наложи наказание най-много до 7 дена затворъ и до 25 франка глоба. Въ България презъ 1922 г. на мировия съдия се даде право да наказва съ до 3-годишенъ тъмниченъ затворъ. Мировитъ съдия у насъ сѣ млади хора, туку що свършили, които си продължаватъ стажа, а вие имъ давате право да наказватъ съ до 3 години тъмниченъ затворъ и смѣтате това за малко. Следъ туй законътъ се измѣни и по сега действащия законъ мировиятъ съдия има право да налага наказание до 1 година тъмниченъ затворъ и глоба до 10.000 л. По гражданскитъ процеси въ Франция мировиятъ съдия има право да наказва окончателно до 600 фр., сир. до 3.000 л., а въ Белгия — до 500 фр. Не можете да искате да се направя единъ такъвъ скокъ въ България при тази стопанска криза и при туй положение, когато мировиятъ съдия у насъ съвсемъ не отговаря на мировия съдия въ Франция. Тамъ институтътъ на мировия съдия е свършено другъ; тамъ той има голѣма опитностъ и не пропуска да опраздае думата „мирови“: той си поставя за целъ главно да помирява странитъ. Сега вие искате да възложите на мировия съдия у насъ да разрешава спорове до 20.000 л., и въ същото време сте го отрунали съ маса други дѣла и юрисдикции, които г. министъръ Кулевъ не знае — това го казвамъ не като упрѣкъ, защото и мнозина отъ васъ, г. г. народни представители, не ги знаятъ. Тѣзи юрисдикции сѣ въ социалното законодателство. Че какво не хвърлихме на гърба на мировия съдия? Презъ м. мартъ 1925 г. ние гласувахме закона за подпомагане занаятитъ. Въ този законъ се казва, че се образуватъ занаятчийски съдилища подъ председателството на мировия съдия, които да разрешаватъ всички спорове относително работническитъ заплати. Понеже законодателствуваме бързо, ние забравихме, че сме гласували такъвъ законъ, и следъ 2 месеца гласувахме другъ законъ — законътъ на г. министъръ Бобошевски за настаняване на работа и осигуряване въ случай на безработица. И въ този законъ, като забравяме, че въ закона за подпомагане на занаятитъ сме създали една юрисдикция, постановяваме, че всички занаятчи, включително и работничитъ, се подчиняватъ на единъ свършено новъ съдъ — помирителния съдъ — съ друга юрисдикция и процедура, председател на който съдъ е пакъ мировиятъ съдия. Председатели на хигиеническитъ съвети сѣ пакъ мировитъ съдии. Различни други институции, каквито ги има, съ съдебно-административна властъ, се председателствуватъ пакъ отъ мирови съдии. Безъ съмнение, това не може да продължава дълго, защото по този на-

чинът мировият съдия не ще може да си гледа своята работа. А ето че сега съ този законопроект ние му даваме и една компетенция до 20.000 л. Искамъ да подчертая мисълта си, че у насъ става смѣшение на понятията, когато едноличниятъ съдъ е съвсемъ друго нѣщо. Едноличниятъ съдъ, макаръ, отъ едно лице, нѣма нищо общо съ мировия съдия. Едноличниятъ съдъ е единъ институтъ, който принадлежи на *judicium ordinaire* въ Франция. Той е частъ отъ окръжния съдъ. Едноличниятъ съдъ се проявява въ две форми: едната му форма е, единъ отъ членоветъ на състава, съдия, достигналъ вече до положението на съдия въ окръженъ съдъ, да разрешава редица предварителни въпроси по събиране на доказателства и т. н., а другата му форма, която се практикува въ Белгия е, една голяма частъ отъ дѣлата да се решаватъ даже отъ този съдия — липса елементътъ на съвещанията, това признавамъ — но за такива еднолични съдии, както ни каза г. д-ръ Икономовъ, когато бѣхте пратили въ чужбина да изучи този въпросъ, се назначаватъ подпредседателитъ на окръженъ съдъ, значи, стари опитни юристи. Защото нѣма по-малка работа отъ едноличното решение на въпроситъ. Когато съ трима души е друго; когато има и втора инстанция е още по-друго. А когато сте мирови съдия самъ и особено когато решавате безъ втора инстанция, защото сумата била малка или затворитъ малък, това е една отъ най-малките работи. А пъкъ, дали тѣ съ малки дѣла, това зависи отъ социалното положение на човѣка. Следователно, виждате какво смѣшение на понятията става въ това отношение.

Сега азъ искамъ въ малкото време, което ми остава, да спра вниманието ви върху това, отъ какво се оплакватъ у насъ въ свързка съ правосъдието, дали се оплакватъ отъ това, че нашето правосъдие изобщо нѣма добри форми на правораздаване, или пъкъ се оплакватъ отъ това, че свършено други недостатѣци спъватъ възможността за едно своевременно и добро разрешаване на въпроситъ. У насъ се оплакватъ странитъ въ процеса, — защото центъръ на процеса неминуемо трѣбва да бѣде народътъ, масата, страната, не интереситъ на адвоката, не бързината на правосъдието. Когато вие викате нѣкой да ви поими или когато възложите нѣкому за разрешаване единъ малък споръ между съседи и т. н., вие не му казвате, че главното е този споръ да се реши най-бързо, а му казвате, че съществено е да се реши справедливо, да се реши правилно, да се реши добре. Странитъ се оплакватъ на първо мѣсто, отъ това, че дѣлата несвоевременно се насрочватъ въ началото и до самия край; антрактитъ между насрочванията е извънредно голѣмъ. На второ мѣсто, странитъ се оплакватъ отъ липсата на системностъ и строгостъ при викането и явяването на свидетелитъ, на вѣститъ лица и на странитъ. На трето мѣсто, тѣ се оплакватъ отъ липсата на удобни здания за съдебнитъ заседания, чакане, за справки, отъ липсата на достатъчно мѣсто и лица въ канцеларитъ за бързо вадене на преписи и други документи и пр. На четвърто мѣсто, тѣ се оплакватъ отъ формалноститъ и сроковетъ за доказателствата и т. н., като се държи въ гражданския процесъ у насъ на формалната истина, а не на материалната истина. И, най-после, се оплакватъ, че правосъдието е много скъпо.

Тѣзи въпроси би трѣбвало да разрешимъ при едно измѣнение на процедурата. А точно тия въпроси не сѫ разрешени съ законопроекта.

Отъ тия наша въпроси ще взема два. Първо, въпросътъ за материалната или за формалната истина. Случило се е, че г. министърътъ на правосъдието не е цивилистъ, ами е специалистъ по углавното право, точно единъ човѣкъ, който ще ни каже, че углавната процедура дири материалната истина, безъ да важатъ срокове и срѣдства. Това е, което е легнало въ углавния процесъ; модерното, *das richtige Recht*, за което толкова много се пише въ чужбина и което е възприето въ германския процесъ: все повече и повече да изоставяме диренето на формалната истина и да диримъ материалната истина. Г. г. народни представители! Най-тежко впечатление прави — завчера ми разправихъ това единъ отъ депутатитъ, който е сега тукъ — когато самиятъ съдия казва: „Извинявайте, азъ виждамъ потвърдителен актъ въ ржката ви“ — и туй е въ апелативния съдъ — „но клещата е присъдена на другата страна по простата причина, че сте пропуснали срока за представяне на доказателствата“. Съдититъ казватъ това машинално, умиватъ си ржцетъ отъ този грѣхъ, защото тѣ не сѫ криви. Въ Касацията не можете да поправите тази грѣшка, ако се касае до из-

вестни доказателства по същество. Защо ние да не се стремимъ къмъ едно модерно начало, вече прокарано въ германската гражданска процедура — и азъ ще ви цитирамъ съответния членъ — което начало е диренето все повече и повече на материалната истина? Това е целта на процедурата, диренето на материалната истина въ процеса, отколкото диренето само на една формална истина. Въ чл. 367 отъ германския законъ за гражданското съдопроизводство се казва изрично: „Странитъ могатъ въ всѣко положение на дѣлото до приключване на устнитъ състезания по същество да искатъ нови доказателства при съблюдаването на известни условия“. Този е идеалътъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Допуснете го у насъ да стане!

Б. Павловъ (д): Тя не е най-свършената процедура.

И Януловъ (с.д): Азъ не Ви казвамъ, г. Павловъ, че трѣбва да вземете и да препишете отъ тамъ този членъ у насъ, но азъ ви казвамъ, че не само доктрината, но и законодателството въ Германия е достигнало до това положение, че има чл. 367.

Б. Павловъ (д): Много се оплакватъ тамъ.

И. Януловъ (с.д): Не ме прекъсвайте по този въпросъ, защото азъ ще Ви отговоря, че при днешното положение на юридическата мисълъ това не може да бѣде друго, освенъ единъ идеалъ, къмъ който се стремимъ и къмъ който сме длъжни да се стремимъ. Какъ можемъ да поддържаме сръдновековнитъ формалности и прекалености въ това време, когато непрѣкъснато говоримъ за добро правосъдие, за справедливо правосъдие, за истинско правосъдие? И азъ съмъ щастливъ, че мога да ви цитирамъ този членъ отъ германското гражданско съдопроизводство, че на странитъ се позволява въ всѣко положение на дѣлото до приключването на устнитъ състезания по същество да искатъ нови доказателства при съблюдаването на известни условия. Възражението на г. министра е, разбира се, до голѣма степенъ подходящо на българскитъ условия. Може ли това да се препише буквално въ България?

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Ние търсимъ други срѣдства за постигане на сѣщата целъ.

И. Януловъ (с.д): Г. министре! Азъ Ви казвамъ това като една целъ. Вие не можете да създавате единъ законопроектъ, въ който да имате една звезда по най-голѣмния въпросъ, къмъ която да се стремите.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Има, само че не я видите.

И. Януловъ (с.д): Не можете отъ единия край на законопроекта до другия да се водите отъ едно начало: бързина на правосъдието, когато азъ мога да ви твърдя съ положителностъ, че никой въ България не се оплаква отъ инстанцитъ, а отъ замедляване на процеситъ вследствие на претрупуване.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. Януловъ! Позволете да Ви кажа, че не сте чели мотивитъ къмъ законопроекта. Говорите само за бързина на правосъдието. Азъ изрично съмъ подчерталъ, че е необходимо не само бързо правосъдие, а и добро правосъдие.

И. Януловъ (с.д): Моля. Вие пишете и това, че трѣбва непременно да има и добро правосъдие, но . . .

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Тия два принципа често пакъ се облъскватъ и човѣкъ трѣбва да избира: единъ пътъ за сѣбѣка на бързината ще избере качеството, а другъ пътъ ще рискува качеството, за да даде бързина. Това е въпросъ на компромисъ.

И. Януловъ (с.д): Следователно, ние трѣбва да се стремимъ къмъ тази целъ и дотолкова, доколкото въ мотивитъ много отъ видоизмѣненитъ сѫ мотивирани съ това ускоряване на правосъдието и само съ него, това е, безъ съмнение, една грѣшка. Ние въ България вече се стремимъ къмъ тази целъ. Законътъ за измѣнение на закона за гражданското съдопроизводство отъ 1920 г. даде известни насоки въ това отношение: дава се право на мировия съдия да дава съвети и упѣтвания на странитъ.

Министър д-ръ Т. Кулевъ: И споредъ този законъ, ще дава.

И. Януловъ (с. д): За щастие, г. министърътъ запазва това. И ние казваме, че въ тази насока трѣбва да се продължава. Много правилно единъ авторъ отъ провинцията, много добъръ адвокатъ, снага въпроса въ една още не-напечатана статия, която ще бъде напечатана въ следующия брой на „Адвокатски прегледъ“: защо това ново начало въ правото да не го пренесемъ и въ окръжния съдъ? Защо съдията въ окръжния съдъ да не може да каже: ние не сте представили този документъ, който очевидно сте длъжни да представите?

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Също и за окръжния съдъ, като апелативна инстанция, се дава това право.

И. Януловъ (с. д): За окръжния съдъ, като апелативна инстанция, го има, но азъ казвамъ, че трѣбва да се стремимъ да го прокараме и въ окръжния съдъ изобщо за всички дѣла. Формалистиката относително съкращаването на първото заседание, за което толкова много се държеше, също трѣбва да бъде преценена отъ тази гледна точка. Дали действително ще има икономисване на едно заседание, върху който мисростъ г. Алексн Поповъ се сгрѣ твърде много? Този въпросъ е контраверсенъ, неговитъ аргументи сж доста вески, но аргументитъ противъ нѣкои статии, като, напр. въ тая на г. Кючуковъ, сж също вески, защото вмѣкването на повоткрити обстоятелства, за които г. Абрашевъ много добре казва, че мѣстото имъ е въ прегледа на решението, може да замедли работата. Но азъ поддържамъ, че даже да се направи известна икономия на едно заседание, ние трѣбва да държимъ много повече на запазването на известни начала, на известни възможности за изяснение на процеса. По никой начинъ изяснението на доказателствата не бива да остане при затворенитъ врати на едно разпоредително заседание.

Ако ние възстановимъ старото положение, и направимъ така, щото да има отговоръ на исквата молба, но се спремъ само дотамъ, ако не направимъ своя шагъ много голѣмъ, и ако запазимъ разпоредителното заседание за доказателствата, съ което свикнаха странитъ, азъ смятамъ, че по този начинъ, наредъ съ голѣмия принципъ за писмеността, ние нѣма да накарнимъ и другъ единъ голѣмъ принципъ, принципътъ на устното изяснение и състезание по процеса въ присѣтствието на самитъ съдии.

А. Поповъ (д. сг): Този принципъ пакъ се запазва.

И. Януловъ (с. д): Вториятъ голѣмъ въпросъ, г. г. народни представители, на който искамъ да спра вниманието ви, при невъзможността да разгледаме детайлитъ, е въпросътъ, дали правосъдието сега става по-достъпно за населението. За голѣмо съжаление, трѣбва да се признае, че фактически това не е вѣрно. Формално, само по себе си — това е единъ въпросъ, бихъ казалъ, на валута или въпросъ, подобенъ на валутата — формално, казвамъ, г. министърътъ е правъ. Той казва: „Азъ отъ 5 и 4% намалявамъ митото на 3%“. Този въпросъ се разисква извъредно оживено сега почти въ всички срѣди. Както виждаме, ние напечатихме една две страни, ще напечатимъ и още по този въпросъ. Поддържа се съ право, че става едно голѣмо увеличение на митата, които ще се внасятъ, и че по този начинъ има едно поскупване на правосъдието. Докато досега се плащане 2 л. мито, ние единъ автобъ, за единъ декаръ недвижимъ имотъ, защото по емлячнитъ оценки тоя декаръ струва най-много 50 л., то сега съ оценката на вещи лица ще се плаща 90 л. мито, тъй като срѣдната цена на единъ декаръ недвижимъ имотъ е около 3.000 л. — увеличението е 45 пъти. И тогава човѣкъ се пита: ако фактически ние достигае до това колосално увеличение на митата, дали е правъ аргументътъ, който се дава отъ г. министра въ неговитъ мотиви къмъ законопроекта и се направи завчера като възражение на единъ отъ ораторитъ: „Азъ възстановявамъ принципа на равенството на гражданитъ; както за личнитъ, така и за вещнитъ искозе, митото трѣбва да бъде едно и също“. Този аргументъ си остава истински; той е правъ аргументъ, но при фактическото положение, при дневната голѣма стопанска криза, при дневната липса на пари на пазара, особено въ широкитъ слоеве отъ населението, ние фактически увеличаваме извъредно много митото.

Но азъ казвамъ, че и формално има едно увеличение на митото. Митото винаги ли е било 4—5%? Колко бѣше?

До 1919 г. митото бѣше само 2%. Разгърнете стария закончикъ и ще видите туй. Разгърнете дневницитъ на Народното събрание и потърсете, защо въ 1919 г. митото се увеличи на 5 процента — единъ скокъ, какъвто нѣма никъде по земното кълбо — и ще видите, че това увеличение става точно по този мотивъ, който сега разглеждаме и съ който си служимъ въ противна насока. Този мотивъ бѣше: понеже оценкитъ на имотитъ, вследствие на валутния въпросъ, сж много ниски въ емлячнитъ книги и понеже една преоценка на имотитъ въ едно скоро време нѣма да стане, то затуй да се увеличи митото на 4—5%.

Е добре, когато ние ще искате съ вещи лица фактически да посочите каква е цената на имота, ние не можете да задържите даже и митото отъ 3%. Много прибрзано е разрешенъ този въпросъ.

Министър д-ръ Т. Кулевъ: Можемъ да намалимъ митото.

И. Януловъ (с. д): Следователно, можемъ да се върнемъ къмъ стария процентъ на митото, къмъ 2%, като напоявимъ и друго — онова, което го имаме въ чл. 145: за дѣла до 100 л. златни, респ. до 3.000 л. денешни, да не се взематъ никакви мита и берии, защото на това дребно население долу трѣбва да му дадете възможностъ да има и безплатно правосъдие.

Азъ констатирамъ, че г. министърътъ декларира, че можемъ да намалимъ митото на 2%.

Но, явява се, г. г. народни представители, и друга една съпка — вмѣкването на вещи лица. Азъ не одобрявамъ това по две причини. Едната е, че по този начинъ действително ще се замедли процесътъ.

Министър д-ръ Т. Кулевъ: И по сегашния законъ при споръ по цената на иска пакъ се прибѣгва до вещи лица.

И. Януловъ (с. д): Такива спорове сж извъредно рѣдки, защото замедляватъ процеса и защото изобщо странитъ нѣматъ голѣмъ интересъ отъ повдигането на такъвъ споръ. Но онова нѣщо, което е обикновено у насъ, то е вземането на ската по емлячнитъ книги. Така съкращавате твърде много работата на съда. А когато за всѣки единъ имотъ почти ще викате вещи лица, при тая процедура, при това одобряване или не на самитъ лица и т. н., ние нестремѣнно ще доведемъ до едно замедляване на процеса, което, безъ съмнение, е въ противоречие съ една отъ вашитъ цели.

Второ. Азъ питамъ: въ коя страна има тоя скандалъ — азъ ще ви моля да ми позволите тая дума — да не се вѣрва на официалнитъ книги, по които се плащатъ данѣцитъ, а не нѣкакви случайни мита? Гражданинтъ се съди инцидентно, гражданинътъ не е длъженъ да се съди, и това не е въ всѣкидневната му работа, както гражданинътъ е длъженъ да плаща данѣци и е длъженъ съседствено да мисли за тѣхъ. Ако ние имаме емлячнитъ книги като база за събиране на тия милиарди лева, ако ние на тия емлячни книги градемъ цѣлата си финансова политика, азъ Ви питамъ: може ли ние за правосъдната политика да кажемъ: „Азъ не вѣрвамъ на тѣхъ“, макаръ че за една голѣма частъ отъ оценкитъ въ емлячнитъ книги не може да се каже, че тѣ сж справедливи, че тѣ сж истински? Тогава какво остава да се направи? Защо ние ще вмѣкваме единъ такъвъ принципъ, който противоречи, бихъ казалъ азъ, на самитъ начала на правосъдието, да оценявашъ съ вещи лица имотъ, тогава когато имашъ ипотечни държавни книги заради него, който принципъ е въ противоречие съ искането и за своевременно правосъдие? Защо ще правимъ това, когато ние можемъ, като Народно събрание, да поискаме, и това нѣщо трѣбва да се направи, щото малко по малко не въ далечно бъдеще тия емлячни книги да отговарятъ горе-долу на реалната цена на имотитъ? Това, г. Кулевъ, не боли само Васъ, а боли и маса други ведомства. Ами не е ли единъ скандалъ, гдето, напр., новитъ постройки сега въ София ги облагатъ съ канално право 60—70—80 хиляди лева, а къща еднаква съ тѣхъ, но построена преди години, я облагатъ съ канално право 1000—1500—2000 лева? Защо? Защо новитъ постройки сж оценени толкова, колкото струватъ сега, а пъкъ старитъ — по старата цена. Същото това, което ние вземамъ за примѣръ, се касае и за всичкитъ други области, при които емлячнитъ книги се взематъ за база.

Тѣй че въ една добре уредена финансово страна, въ една правова страна трѣбва въ това отношение не да се вмѣква неформалното, изключителното въ единъ вѣковенъ законъ, каквито сж законитъ за сждопроизводството въ чужбина, които съ малки изключения отиватъ десетилѣтия,

ами трѣбва да се направи онова, което се налага на насъ да го извършимъ, което го изискватъ и гражданскитѣ интереси.

За да заключа, азъ трѣбва да кажа, че въ една отъ главитѣ — главата за изпълнителното съдопроизводство, върху която твърде малко се спрѣха г. г. ораторитѣ преди мене, защото идатъ въ сѣщото положение, въ което съмъ и азъ, да не имъ остава време да се занимаватъ съ него — въ тая глава, казвамъ, има въпроси, които засѣгатъ голѣми социални и стопански положения въ нашата страна. Не можемъ да кажемъ, че и тѣхъ сѣщо така ще ги разрешимъ въ комисията. Не може, напр., въпросътъ за продажбата на недвижимъ имотъ да бъде разрешенъ съ едно такова съкращаване на процедурата — нѣма нужда да ви цитирамъ сега детайлно законопроекта, на всички ви е известенъ, че още при първото наддаване въ много случаи ипотекарниятъ кредиторъ да може да стане собственикъ на имота на дължника. Г. министърътъ се е — бихъ казалъ азъ — възмущавалъ отъ това, че въ България има една вече доста широка недобросъвестностъ на дължника, но недобросъвестността на дължницитѣ бива ли да я корегираме съ създаването на известна голѣма свобода на самитѣ вискатели? Вискателитѣ въ такъвъ случай могатъ да доведатъ дължницитѣ до едно много тежко положение.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Азъ съмъ въ недоумение, г. Януловъ. Трѣбва да ви кажа, че при продажбата на недвижимъ имотъ си застъпени въ най-широка степенъ интереситѣ на дължника. Тамъ именно азъ прокарвамъ една много важна реформа — да не може кредиторътъ да вземе имота на дължника на евтина цена, като си послужи съ фиктивни наддавачи. Вие не сте прочели тия разпоредби.

И. Януловъ (с. д): Само такива изрази недейте употребява!

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Говорите такива работи, каквито въ законопроекта нѣма.

И. Януловъ (с. д): Ще цитирамъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Цитирайте този членъ, който се отнася до продажбата на недвижимъ имотъ.

И. Януловъ (с. д): Апострофирайте ме трети пътъ, г. министре, но и този пътъ апострофътъ Ви не биде сполучливъ. — Азъ имамъ нещастieto да познавамъ тия въпроси много детайлно и по една специална причина — че на моята глава, както на главитѣ и на моитѣ колеги въ редакцията, идатъ всички тия статии и трѣбва, следователно, много детайлно да ги проучавамъ.

Е добре, чл. 756 се прилага и при продажбата на ипотекирани имоти. Чл. 841 казва: (Чете) „Ако предложената най-висока цена при продажбата бъде по-низка отъ цената, на която имотътъ е ипотекiranъ, трѣбва да се постави съобразно съ изложеното въ чл. 756 правито“, т. е. ипотекарниятъ кредиторъ да задържи имоти за себе си по първоначалната оценка, а за остатъка да се задоволи отъ другитѣ имоти. Какво ще стане тогава съ ипотекарнитѣ дължници?

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. Януловъ! Ама това е и по сега действащия законъ така, а пъкъ азъ съмъ внесълъ подобрения, като допушамъ и втора и трета продажба.

Б. Павловъ (д): Г. министре! Не е така по сегашния законъ, макаръ че съ Васъ, гледамъ, се съгласява и г. Пупешковъ. Ако добитата цена за имота не покрива платката, допуша се нова продажба. Това значи, че ипотекарниятъ кредиторъ може да вземе имота по първоначалната оценка.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Г. Януловъ! Азъ не претендирамъ, че това е най-свършенниятъ законопроектъ, безъ грѣшки, но недейте приказва такива нѣща, които ги нѣма въ него.

И. Януловъ (с. д): Можете да не претендирате, че законопроектътъ е безъ грѣшка, но не трѣбва да претендирате, че нѣкои отъ насъ правятъ грѣшка, когато вие правите грѣшки. Напр., въ случая азъ цитирахъ буквално и то ще бъде записано и въ протоколитѣ и, следователно, спорътъ ще може да се реши.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Ще се обяснимъ.

И. Януловъ (с. д): Тая мисль ще бъде развита въ специална обширна статия отъ единъ отъ най-голѣмитѣ юристи

въ България, който точно на този въпросъ, на който азъ се спирамъ за една минута, се е подробно спрѣлъ — следъ 7—8 дена вие ще имате статията по този въпросъ въ „Адвокатски прегледъ“ — и казва, че съ това постановление ще се внесе едно стопанско сътресение въ страната.

Ето и чл. 787 отъ законопроекта, въ който е казано, че не може да бъде продавана къщата на дължника, ако ти струва въ градоветѣ по-малко отъ 80.000 л. и въ селата — по-малко отъ 60.000 л. по оценка на вещи лица. И това е пакъ единъ голѣмъ социаленъ въпросъ. Споредъ сегашния законъ вие имате респективно 35.000 л. и 30.000 л., и то по есмичната оценка. Можете да си представите каква ще бъде разликата между есмичната оценка и реалната оценка, която несъмнено ще ви посочатъ вещи лица. При тия цифри, следователно, 35.000 и 30.000 л., се касае до къщи, които струватъ надъ 100.000 лева, даже и много повече. Азъ ви посочихъ единъ примѣръ, направихъ ви едно сравнение. Ще видите, че се касае до имоти за стотици хиляди лева. Значи законодателятъ въ миналото се е старалъ да се гаранира на дължника тѣй наречениятъ екзистенциал-минимумъ въ най-широкъ смисълъ. Защото той не се касае само за работническата заплата или при събирането на данъцитѣ, а трѣбва да се има предъ видъ за всички отѣзни блага, които съ необходими за едно нормално съществуване; въ тѣзи блага се включва и къщата, и храната, и работническото възнаграждение, както подиръ малко ще ви кажа. Има вече две решения на Върховния касационенъ съдъ специално по този въпросъ и поради тѣхъ трѣбва да стане известно измѣнение. Споредъ тия решения, добитата отъ единъ служащъ сума по чл. чл. 64, 65, 66 и т. н. отъ търговския законъ, ако ти му е дадена като обезщетение, не се сѣта за заплата и поднада подъ занортъ. Върховниятъ касационенъ съдъ тълкува, че това не е заплата, защото изхожда отъ едно много старо гледище, че заплата е само компенсация на положителния трудъ, когато сега има възнаграждения за извършенъ трудъ, допълнителна заплата и т. н. Но, криво или право, това тълкувание на Върховния касационенъ съдъ е добро въ друго отношение. Сѣдътъ сѣта, че когато търговскиятъ служащъ си намѣри работа въ продължение на тия три месеца, даже и на другия денъ да постави на работа, вие ще трѣбва да му платите това възнаграждение, защото сѣдътъ го сѣта за обезщетение за неустойка, както казва той. Е добре, цѣлиятъ този въпросъ остава въ старата си форма. Щомъ имаме една юриспруденция, тя би трѣбвало да се вземе предъ видъ. Та, конкретно, като се спирамъ на къщитѣ, казвамъ, че въ дадения случай ще има едно решително постѣпане на дребната собственостъ, ще има унищожаване и пролетаризиране на много селски стопанства. По този начинъ, процесътъ ще внесе съвършено неочаквано за всички ни едно голѣмо обезземляване въ нашитѣ селски сѣдѣ.

Г. г. народни представители! Азъ не мога да откажа, че въ законопроекта има и нѣкои добри положения. Г. министърътъ съ възстановяването до известна степенъ на шимеността се е опиталъ да подпомогне пазирването на материалната истина, защото всички данни, доводи, доказателства се изясняватъ въ единъ писменъ документъ. Азъ трѣбва да кажа, че даже и сега много отъ адвокатитѣ обичатъ да практикуватъ този методъ, по простата причина, че въхреното разглеждане на процеситѣ ги кара да мислятъ, че много отъ това, което говорятъ, може лесно да се изпари отъ главата на уморения сѣдѣ.

Не мога да откажа, повтарямъ, че въ законопроекта има и нѣкои добри начинания. Напр., азъ намирамъ, че чл. 917, въ който се разрешава най-после въпросътъ за възнаграждението на арбитражъ, до голѣма степенъ е много добъръ, защото сѣдѣнитѣ нѣма да си опредѣлятъ сами възнаграждението. Но ако странитѣ предварително не съ опредѣляни възнаграждението си, то се опредѣля отъ сѣда, който издава изпълнителния листъ; макаръ че има единъ малъкъ недостатъкъ, гдето се изключватъ сѣдѣнитѣ и прокуроритѣ отъ числото на арбитражъ, съ което се хвърля известна сѣнка върху тѣхъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Това не е станало по тия съображения.

И. Януловъ (с. д): Допушамъ да е станало по други съображения.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Азъ ще ги кажа.

И. Януловъ (с. д): Г. министре! Мисля, че щѣше да бъде по-умѣстно, ако предвидѣхте, че изключвате депутатитѣ, откогато сѣдѣнитѣ и прокуроритѣ. И азъ се надѣвамъ, че вие самъ ще поправите това.

А. Поновъ (д. сг): Споредъ новото съглашение за заема, се предвижда председателят на Върховния касационенъ съдъ да бъде арбитъръ.

И. Януловъ (с. д): Значи, въ това отношение известни видоизмѣнения ще се направятъ.

Г. г. народни представители! Моята задача бѣше да ви спра вниманието върху обществената база на голѣмия дебатъ, който ни занимава сега и да ви посоча, какъ съ направенитъ измѣнения въ гражданското съдопроизводство съвсемъ не ще може да се достигне разрешаването на въпроса за висшиятъ дѣла за оня колосаленъ баластъ отъ дѣла, защото . . .

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Това не се мисли.

И. Януловъ (с. д): Много се радвамъ, г. министре, че казвате, че това не се мисли и се радвамъ, че молта речъ се свършва съ това Ваше твърдение, че това не се мисли. Защото една голѣма частъ отъ Вашитъ реформи, вмѣсто да внесатъ бързина въ правосъдието, шатъ не шатъ, ще замедлятъ въ известно отношение процеса, а другитъ Ви реформи, колкото и да го съкратятъ, по никой начинъ не ще могатъ да доведатъ до разрешението на първия голѣмъ въпросъ.

Баластътъ ще се премахне по единъ единственъ начинъ, както ви казахъ азъ — чрезъ увеличение числото на съдиитъ, увеличение числото на съставитъ, прехвърляне на една голѣма частъ отъ процеситъ отъ Върховния касационенъ съдъ, като специални юрисдикции, другаде и пр. Не мога да откажа, безъ съмнение, че процедурата ще подпомогне за съкращаването на известни разтаци въ процеситъ, но то е вече *à la longue*, то не разрешава въпроса за натрупанитъ дѣла.

Второ, принципитъ на гражданското съдопроизводство трѣбва да се слагатъ на една обществена база, а именно: центърътъ на правосъдието да бъде масата, да бъдатъ странитъ, правосъдието да бъде добро, справедливо, истинско, т. е. да издирва материалната истина. Правосъдието трѣбва да бъде близо до маситъ не чрезъ тъй наречената децентрализация, както се полхвърли отъ г. Пандаревъ много, бихъ казалъ, излеко. Трѣбва да има централизация на правосъдието; а сближението му съ маситъ ще стане по другъ начинъ: чрезъ увеличение на съдебния персоналъ, чрезъ увеличение на съдебнитъ състави, чрезъ поевтиняване на правосъдието. Когато по тия голѣми принципи ние се разберемъ, ще видимъ, че много отъ прокаранитъ измѣнения въ законопроекта ще трѣбва да се премахнатъ, а много нови институти, които сж въведени въ чужбина — като напр., едноличниятъ съдъ и директето на материалната истина въ най-широкъ размахъ — ще трѣбва да се създадатъ съ законопроекта. Така ние ще можемъ да кажемъ, че сме извършили едно добро дѣло.

Азъ завършвамъ съ това, съ което започнахъ. Апелирамъ къмъ г. министра на правосъдието да направи всичко възможно по начинъ, който той намѣри за добре, щото дебатитъ по първото четене на този законопроектъ да продължатъ, докогато се чуятъ мненията на всички компетентни лица. Вие може да постѣпите и по другия начинъ, да гласувате законопроекта по принципъ и да го изпратите въ комисията — който начинъ азъ смѣтамъ за погрѣшенъ.

Но и въ единия, и въ другия случай азъ разчитамъ на високата разумностъ на г. министра, на голѣмата юридическа мисль на 110 депутати адвокати въ Народното събрание, че ще се даде всичката възможностъ за едно широко и контроверсно педиране по всички въпроси, които се повдигатъ съ законопроекта въ неговитъ 1834 члена. По този начинъ ще може у насъ да се създаде една гражданска процедура, която е близо до населението, защото е естйна, която е близо до душата на населението, защото се стреми да открие материалната истина и която въ същото време не смѣва двата несъвѣстими въпроси — въпроса за натрупания баластъ отъ дѣла и въпроса за едно истинско и своевременно разрешение на дѣлата по гражданската процедура. Азъ апелирамъ къмъ г. министра да внесе законопроектъ за облекчение на Върховния касационенъ съдъ.

Министъръ д-ръ Т. Кулевъ: Той е готовъ.

И. Януловъ (с. д): Нека всички въ Парламента да наблюдаемъ, щото бюджетътъ на Министерството на правосъдието реално да достигне поне онзи размѣръ, който е ималъ въ 1915 г. Нека препорѣчваме за премахване натрупания баластъ дѣла онова сръдство, което препорѣчва Върховниятъ съветъ на Българскитъ правници и съединената мисль на българскитъ професори, включително и г. министърътъ, на българскитъ съдии, включително прокурорътъ на Върховния касационенъ съдъ, който бѣше референчикъ, на българскитъ адвокати, включително всички бивши министри на правосъдието, като единствено ефикасно сръдство: увеличение на съдебнитъ сили чрезъ тъй нареченитъ ликвидационни съдебни състави, а не да се прибегне до онова сръдство, което ни препорѣчваше напр. г. Джидровъ — съ единъ революционенъ замахъ да се свърши съ натрупанитъ дѣла. Като се запазятъ всички принципи на правосъдието, съ едно разширение на правосъдаването, нека се разреши голѣмиятъ въпросъ съ натрупанитъ съдебни дѣла въ страната. (Ръкоплѣскане отъ дѣлицата)

Председателстващъ А. Христовъ: Понеже часътъ е 8, ще вдигнемъ заседанието.

Предлагамъ следния дневенъ редъ за утрешното заседание.

1. Първо четене законопроекта за гражданското съдопроизводство — продължение разискванията.

2. Първо четене законопроекта за освобождаване гаранцитъ на отчетницитъ, служили при Радомирското околийско управление и при Врачанското окръжно акцизно управление и пр.

3. Одобряване предложението за одобрение спогодбата, сключена въ Женева на 9 декемврий 1927 г., между българския и грѣкия министъръ на финанситъ за уреждане задълженията между България и Гърция, произходящи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г. и пр.

4. Одобряване предложението за одобрение подписания въ Ангора договоръ за търговия и мореплаване съ Турската република.

Коио приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч.)

Подпредседатели: { В. ДИМЧЕВЪ
А. ХРИСТОВЪ

Секретаръ: Г. КРЪСТЕВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитѣ представители:		Законопроекти:	
Георги Желѣзковъ, Афузъ Саджкъ Алиевъ, Борисъ Ефтимовъ, Мехмедали Герай, Димитъръ Мишайковъ, Мехмедъ Алиевъ Салиевъ, Георги Семерджиевъ, Александъръ Хитриловъ, х. Георги х. Петковъ, Маринъ Шиваровъ, Георги Драгневъ, Драгомиръ Апостоловъ, Димитъръ Дрънски, Мито Аврамчовъ, Желю Тончевъ, Къичо Къичевъ и Хюсеинъ х. Галибовъ	983	1. за освобождаване гаранциитѣ на отчетниците, служили при Радомирското околийско управление и при Врачанското окръжно акцизно управление, при първото до 7 декемврий 1917 г., а при второто до 30 септемврий 1923 г. включително, зданията на които управления сѣ били опожарени отъ пожаритѣ, станали на 7 декемврий 1917 г. и 30 септемврий 1923 г. (Съобщение)	983
Предложение за одобрение спогодбата, сключена въ Женева на 9 декемврий 1927 г., между българския и грѣцкия министъръ на финанситѣ, за уреждане задълженията между България и Гърция, приходящи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г., за свободата на емиграцията на малцинствата (Съобщение) . . .	983	2. за допълнение на чл. 33 отъ закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ (Трето четене)	983
		3. за гражданското сѣдопроизводство (Първо четене — продължение разискванията)	983
		Дневенъ редъ за следующето заседание	1000